

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS INTÉZET

SÁNDOR GÁBOR

A HÓSTÁTIÁK
SZÉNAVONTATÁSA

KOLOZSVÁR, 1944

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T.

A kolozsvári hóstátiak népi műveltségét teherhordásuk változatossága és szállítóeszközeik sokfélesége jellemzi. Ha e gazdag anyagot egységes szempontú rendezésben akarjuk áttekinteni, a teherhordási módok egyik csoportját az emberi erővel végzett cipekedések, a másikat pedig már az állati erő felhasználásával a járművek segítségével történő szállítások alkotják. E két csoport időbeli fejlődését szemelőtt tartva, megállapíthatjuk, hogy az emberi cipekedés hajdanta általánosabb, gyakrabban alkalmazott teherhordási mód volt, míg ma háttérbe szorul a kézierő és több szekérfajta igyekszik könnyíteni a hóstáti gazdák szállítómunkáját. Bár a régi gazdálkodás kétségtelenül elősegítette a kézierővel történő szállítás ki-fejlesztését és széles térhódítását, ma pedig a szekérfélék elszaporodásának kedvez a hóstáti termelés, mégis különböző időkben kizárólagossá egyik sem válhatott. A könnyű, gyorsjárású lovaskocsi s a mázsás teherrel lassan tovaforduló ökörszekér mellett még ma is megtaláljuk az emberi erővel végzett teherhordás nélkülözhetetlen, örökké élő formáit.

A kezdetleges emberi cipekedések s a járművek segítségével végzett, fejlettebb szállítóműveletek között helyezkedik el a vontatás. Technikáját tekintve tulajdonképpen átmenetet alkot e két csoport között, de nem fogható fel úgy, mint az emberi cipekedés és a szekérral történő szállítás közbevetett fejlődési foka. Ez az ősi szállítási mód, melynek kétségtelenül sokkal nagyobb szerepe volt a történelem előtti idők emberének életében s van ma is a természeti népeknél, magasabb műveltségi fokon csak egyes formáiban él tovább, többnyire a hegyvidéki lakók jellemző szállítási sajátságaként. Itt az úttalan utak vidéke igazi hazája a mai vontatásnak, ahol többféle változatában még akkor is megtaláljuk, ha e helytől néhány kilométernyire a technika legcsodálatosabb alkotásai végzik a szállítást. Tehát nem minden esetben alacsonyabb műveltségi állapotnak, vagy pedig hagyományos formákhoz való merev ragaszkodásnak tulajdonítható e kezdetleges szállítási mód alkalmazása, hanem igen sokszor a környezet maga kívánja meg, egyszersmind fölöslegessé, vagy

éppen lehetetlenné téve a szállítás más formáinak kialakulását. Némelykor még itt is találkozunk kézierővel: különösen a vontatás kezdetleges fokán, vagy pedig akkor, ha a hely, illetőleg a szállítandó anyag ezt megkívánja. A terhet azonban az ember már nem cipeli, csupán a húzóerőt szolgáltatja. A vontatott holmi a talajon, vagy pedig egyszerű vontatóeszközökön csúszik tovább. A vontatás elterjedtebb és gyakoribb módja ma állati, ökor-, tehen- és lóerővel történik. A kolozsvári Hóstátban a közelmúltban és a jelenben a vontatásnak csak ez az utóbbi módja volt ismeretes.

A kolozsvári hóstátiak emberi erővel végzett teherhordási módjait és eszközeit már bemutattam.¹ E dolgozatommal, melyben a széna vontatásáról számolok be, tulajdonképpen megkezdett munkámat folytatom: a teherhordás és a szállítóeszközök tárgykörének újabb fejezetével, a hóstátiak vontatásával ismertetve meg az olvasót. Jellegzetes szénavontatásuk mellett csak a felkabalázott eke csúsztatására emlékeznek még az öregek. Egyéb vontatómunkának nyomát s emlékét sem leltem a ma élő hóstátiak között. Talán ebbe a fejezetbe kíváncznék a szán ismertetése is, de anyagának terjedelmes volta miatt megérdemli, hogy a szekerek után, külön fejezetben kerüljön sor tárgyalására.

I.

A régi vontatás

1.

A vontatással végzett szállítómunkák közül elterjedtsége és jelentősége miatt magasan kiemelkedik a szénavontatás.² E művelet-

¹ A kolozsvári Hóstát emberi erővel végzett teherhordási módjai és eszközei: Magyar Népryelv III, 238—274 és kny. Dolgozatok a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetéből 7. sz. — Idézett tanulmányom itt közlendő folytatásában sem nélkülözhettem tanárainnak, DR. SZABÓ ATTILA, DR. GUNDA BÉLA egyetemi tanár és DR. KOVÁCS LÁSZLÓ intézeti tanár urak buzdításait, tanácsait. Jóságukat e helyen is hálásan köszönöm.

² A magyar néprajz a szállítómunkák közül a vontatással nagyon keveset foglalkozott. Önálló tanulmány, mely a vontatást önmagában, mint szállító-eljárást tárgyalná, még nem jelent meg. A Magyarság Néprajzának összefoglaló fejtegetésein kívül [I. a II. kötet erre vonatkozó anyagát] — ha az elszórtan fellelhető szűkszavú említéseket és a néhány szavas utalásokat nem tekintjük — csupán néhány más tárgyú dolgozat tér ki részletesebben a magyar nép egyes vontatási módjának vizsgálatára. A mezőgazdasági munkák köréből a hordással kapcsolatos vontatómunkáról GYÖRFFY ISTVÁN forrásjellegű tanulmánya tájékoztat [Takarás és nyomtatás az Alföldön: Ért. XX (1928), 15—22]. Adatait TÚRI MÉSZÁROS ISTVÁN egészíti ki [Adalékok az alföldi gazdálkodáshoz: Ért. XX (1928), 106—9]. A csekély számú erdélyi adatok közül PÁVAY V. FERENC románok lakta területről közölt rövid leírása mondható a legértékesebbnek [Ösegyszerű szállítási mód Erdélyben: Ért. X (1909), 240—1].

tel, melyet a szénakészítés részletmunkájaként tekinthetünk, egyes helyeken a széna gyűjtését, máshol pedig az elkészült boglyák hordását végzik. A vontatás módja vidékenként változik, alakul. Különböző formája mindig a környezet viszonyaiból, a felszíni adottságokból fakad, megteremtője és sajátos eszközeinek kialakítója pedig e környezetben élő nép maga. Így az egyes szénavontatási módok és eszközeik letörölhetetlenül magukon viselik annak a földnek, környezetnek bélyegét, melyben születtek, létrejöttek. Terjedésük hasonló viszonyok közt lehetséges, meghonosodásuk azonos körülményeket kíván. Az átvételnek így is nyoma marad: az eszközök formai kiállításán, de különösen a vontatás módjában jól megfigyelhetjük a helyi viszonyok formáló hatását.

A hóstátiak szánagyűjtéskor vontatnak. Ha végigtekintünk kaszálóhelyük, a hatalmas kiterjedésű, erősen tagolt kolozsvári Szénafű meredek oldalú, lombtalan, szakadásos részein — a *Bakamáj*, a *Bikákkúttya*, az *Elővögy*, a *Fejérdiszil*, az *Alsóhármadvögy*, a *Felsőhármadvögy*, a *Hármadvögyihalmak*, a *Hálmakköze*, a *Hálmakvége*, a *Jukastyúp* (!), a *Köllancsas*, a *Melegvögy*, a *Kismörgő* és *Nagymörgő*, a *Németivögy*, a *Nyíres*, a *Rákosikút* és a *Tögyes* néven emlegetett szénatermő helyeken³ — könnyen megérthetjük, hogy itt miért nem találkozunk a fákkal, bokrokkal övezett kaszálók jellegzetes ágon való szénavontatásával, vagy az Alföld nagy lapályain ismert kerekess vontatóeszközökkel: a csámesszel, az ördögszekérrel, a bolondkocsival. Itt a hegyvidék és a síkság csodálatos találkozóhelyén elterülő dombos területen olyan vontatási módnak kellett kialakulnia, mely a Szénafű földrajzi tagoltságának és a hóstátiak gazdasági berendezésének egyformán megfelelt. A terjedelmes kaszálók bő szénatermésének felgyűjtésére talán nagyobb kerekess vontatók lettek volna legalkalmasabbak, de e hepe-hupás, oldalas vidéken használatuk lehetetlen volt. A hegyvidékre jellemző kisebb boglyák készítése és vontatása, melyet a terepviszonyok kívántak volna meg, szaporátlansága miatt nem állandósulhatott. Így tehát a hegyi és a síksági kaszálók jelleg-

Az idegen nyelvű néprajzi munkák közül GÖSTA BERG svéd nyelvű összefoglalása tájékoztat legalaposabban a vontatási módokról [Sledges and wheeled vehicles. Stockholm—Copenhagen, 1935]. GEORGE MONTANDON munkáját (Traité d'Ethnologie cyclo-culturelle. Paris, 1934), a vontatásról szóló érdekes fejtegetéséiért kell megemlíteni. FRITZ KRÜGER [Die Hochpyrenäen. Teil C, Abschnitt I: Transport und Transportgeräte. Barcelona, 1936] és WALTER SCHMOLKE [Transport und Transportgeräte in den französischen Zentralpyrenäen. Hamburg, 1938] monográfikus munkái, tekintve hegyvidéki gyűjtőterületüket, részletesen szólnak az itt nagy mértékben kifejlődött vontatással végzett szállítási változatos eszközanyagáról.

³ Közülük több ma már leelő.

zetes vontatási módja között egy átmeneti formának kellett megszületnie. S valóban, a hóstátiak szénavontatása belőlük, e két véglet megfelelő elemeiből ötvöződött. A nagyméretű boglyák vontatása és a húzásuknál alkalmazott erős ököriga — melyet a hóstátiak állattenyésztő gazdálkodása tett lehetővé — az alföldi vontatásra emlékeztetnek, a dombos terephez és a szélesebb boglyafenékhez idomult vontatóeszközök pedig — akár a régít, akár az újabbat tekintjük — föltétlenül a hegyvidék vontatására utalnak. A kétféle vontatására utalnak. A kétféle vontatási mód áthasonított elemei egybefonódásának kétségtelenül a táj és a benne élő ember adta azt a különös színt és érdekes tartalmat, mely a kolozsvári hóstátiak szénavontatását annyira jellemzi.

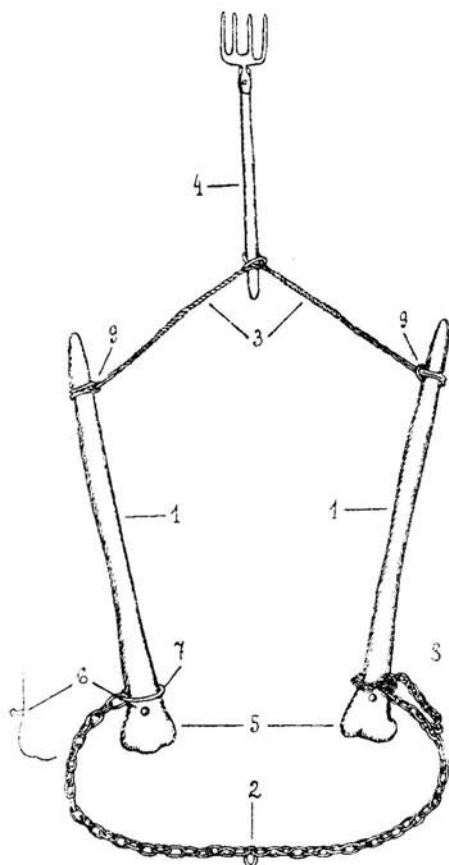
2.

A szénavontatást a régi hóstátiak a vontatófával végezték. A *vontatófa* tulajdonképpen több részből álló eszköz volt. Főrészt, amint a neve is mutatja, két erős farúd, a két vontatófa alkotta. Ezekhez elől a *tálpalólánc*, hátul pedig vasvillanyéllal, az *akasztóvillávi* egybehurkolt két *istrang* járult. Egymással zárt körré összefűzve, ezek a részek képezték a vontatófa néven emlegetett szénaszállító szerszámot (1. kép).⁴

A farudakat (1. kép 1), a tulajdonképpeni vontatófát, minden gazda maga készítette. Kora nyáron, úgy június közepe táján, amikor az új életet szállító nedvkeringés már alaposan átítatta a fákat, valamelyik kevésbé dolgoz napon, leginkább *vosárnap*, megindult a hóstáti gazda a közeli erdőbe vontatófát vágni. Mint a tüt, úgy keresték az alkalmas ágat s ritka szerencse volt, ha valaki kedvére valóval térhetett haza. Ezért aki vontatófáért indult, se rokont, se jószomszédot nem hívott magával. A serényebbek pedig azon voltak, hogy már késő tavaszon elsőként járják át a *Szálos erdejét*. A jó vontatófának 3—3½ méter magasnak kellett lennie s legalább olyan vastagnak, hogy aki vágta, a derekát két marokkal átérje. Fontos volt, hogy egyik vége butykós legyen, a másik meg hegyesedjék. Vigyáztak arra is, hogy haja s fája dúzzadjon a nedvtől, mert a szárazabb fa rosszul hajlott s hamar eltört. Ha lehetett azt is megügyelték, hogy dereka táján hajoljék meg s haja pedig épen rajtamaradjon, mert így erősebb volt a belőle készített vontató. Akinek bőven volt ideje, az még fáját is válogatta s legjobban akkor örült, ha alkalmas *gyertyámfát* talált. A kiszemelt fát, vagy erős faágat levágták, megtisztították ágaitól, lefaragták fölösleges részét s aztán társat kerestek neki. Ha

⁴ Minthogy ezt az eszközt ma nem ismerik, a rajz leírás után készült.

ez került, vállra téve hazavitték. A nedves, keményfa súlyos terhet jelentett s hazáig *nyekegett* alatta szállítója. Otthon a fát megfaragták, s igyekeztek pótolni fogyatékoságait. Ha *butykoja* hitványul nőtt, *kompós* szeget vertek belé (1. kép 5, 6), hogy vontatáskor a talpalólánc ne csússzék le róla. Hegyesedő végébe körbefutó árkot róttak, az *istrang úrka* (hurokja) számára. S ha éppen úgy adódott, az innen kinövő ág tövét is rajtahagyták, hogy az *urok ne tuggyan kibűjni*. Előfordult, hogy nem találtak szép síma héjjú fát, érdes felü-

1. kép.

A régi vontatófa.

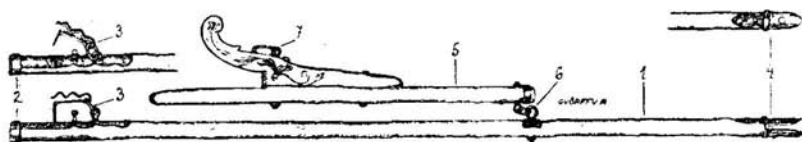
1. a vontatófa *rúggya*, 2. *talpalólánc*. 3. *istrangok*, 4. *akasztóvilla*. 5. *butykoja*, 6. *kompósszeg*, 7. *perec*, 8. *kapacs*, 9. az *istrangok úrka*.

letű fával pedig nehéz volt dolgozni. Ilyenkor meghántották, de csak vontatás előtt nehény nappal, hogy a nedv ne párologhasson el belőle.

A vontatófa szerkezetéhez a talpalólánc (1. kép 2) is hozzátartozott. Eredeti rendeltetését az ökörszekeren töltötte be. A lejtőn le-

felé haladó szekér hátsó kerekét ezzel szokták *mektálpálni*. A megkötött kerékekkel így lassítják meg a szekér gyors gördülését. A talpalólánc hossza kb. 4 m, súlya félmázsát is nyom. Teste ujjvastagságú szemekből készült, egyik végén tágasabb *perec* (karika) függ, a másik pedig S-alakú *kapacsban* végződik (1. kép 7, 8). Olyan erős, hogy megtart tovább egy ember életénél. A széna vontatásakor is éppen rendkívüli erőssége miatt alkalmazták. A kolozsvári Szénafüi meredek oldalú kaszálóin 10—20 mázsa súlyú boglyák vontatását vékonyabb láncsal nem lehetett elvégezni. Vontatáskor a lánc karikás végét egyszerűen behúzták az egyik vontatófába úgy, hogy butykójába megakadjon. A vontatófa párjának hasonló részére kapcsos végét hurkolták rá és a kapocsnak az egyik szembe való beakasztásával a rúdra tekert lánc helyzetét megszilárdították.

A vontatófa részei közül az *istrangokat* (1. kép 3) kell még megemlítenem. Erre a célra csak vadonatúj *istrangot* használtak, mert az ócska kötél a nagy terhet nem tartotta meg. A szénagyűjtés be-

2. kép.

Utójáró.

1. az utójáró *rüggya*, 2. *karikás marakvas*, 3. *hatló*,
4. az utójáró *makja*, 5. *fijokténzsla* vagy *vendékténzsla*,
6. csuklószervezet, 7. *tézslafü* a *kötéltartókarikával*.

fejeztével a vontatásra beszerzett két új *istrang* így is elvászott, s a következő évben ismét újról kellett gondoskodni. Vásárlásukra különös gondot fordítottak, s a boltos kötegéből azokat választották ki, melyeknek sodrása keményebbnek tűnt. Az *istrangok* egyik végét a vontatórudak vékonyabb részén lévő bevágásokba hurkolták (1. kép 9), szabadon maradt végük füleit pedig — a boglya körülövezésekor — egymásba téve, ágaival fölfelé álló *vasvillanyéll*el, az *akasztóvillával* összefűzték (1. kép 4).

E szerkezettel történő vontatás tette szükségessé egy különös eszköznek, az *utójárónak* (2. kép) alkalmazását. Nevét Hóstátban többféleképpen ejtik s értelmét eszerint magyarázzák. Az *utójára*, *utóljáró*, *útonjáró* és *utójárom* alakok egyaránt használatosak; e nevekben úgy érzik, hogy vagy az utolsó befogott, vagy az útban az egyenes irányt tartó, az 'úton járó', vagy pedig a leghátulra, az utolsó járomba befogott ökrök rúdjának fogalma fejeződik ki. Mivel

leggyakrabban mégis az *utójárá* megjelölést alkalmazzák, eszközünket a továbbiakban magam is így nevezem.

Az utójárá főrése 3.20 m magas, 12 cm átmérőjű, gömbölyű, símára csiszolt farúdból állott (2. kép 1). Első végét *karikás marakvas* (2. kép 2) védte, melyből a rúd alsó és felső felére díszesen kovácsolt vaslemez borult. A felső vaslemezről emelkedett ki a *hatlo*: egy meggörbített hegyű cifra vasszeg és egy karcsúnyakú vassgomb (2. kép 3). Ezzel a szerkezettel kapcsolták az utójárához a megelőző pár marha rúdját, a *ténzslát*, *sikótyuja* segítségével. A szeg egyik végét mestere a vaspánthoz kapcsolta, míg a másik függőlegesen meghajlított vége, a pánthon keresztül, az utójárá fájába mélyedő lyukba illeszkedett. A szeg becsukott állapotban az alatta elhelyezkedő vassgombot közrezárta és ezzel megakadályozta, hogy az ideakasztott sikótyu *perece* az állatok mozgása közben kiugorjék. Az utójárá másik, kissé vastagabb vége, villa-alakban végződött. Ezt a részét nevezték az utójárá *makjának* (2. kép 4). A makkot is vasalás borította, az ágak tövét vaskarika erősítette meg. A makk közepe táján, a két ágon, egymással szembe ujjnyi vastag lyukat fúrtak. A keresztülszúrt *vonószeeggel* ide erősítették a vontatófa talpalóláncának közepéről kiválasztott láncszemet. Az utójárá felső felére, hátsó harmada táján, kapcsolódott rá lényeges része, a *fijokténzsla*, vagy amint még nevezték, a *vendékténzsla* (2. kép 5). Formája hasonlított a ma is használt tézsla alakjához, csupán méretei voltak kisebbek. A másfél *meteres* fiókténzslát, rúdjá hátsó végén egyszerű csuklószerkezet, két *slófos* szeg közé illesztett karika, kapcsolta az utójárához (2. kép 6). Elöl a faragással díszített *tézslafű* emelkedett ki, rajta az állatok szarvára kötött istrangok *kötéltartókarikájával* (2. kép 7). A befogott ökrök járma a rúd és a tézslafő hajlata közé került, összekapcsolásukra a járom vonószege szolgált. Így az ökrök nyakát tartó járom, a csuklós szerkezettel rögzített vendégténzsla segítségével, a térben többé-kevésbé szabadon mozoghatott. Éppen ez volt az utójárá lényege, ez könnyítette meg a régi vontatás menetét, s ezért vált nélkülözhetetlen eszközévé a hóstátiak szénavontatásának. Ugyanis a tézslákkal egy sorba fűzött jármos állatok négyes vagy ötös kapcsolata, vontatáskor olyan irányú erőt is fejtett ki, mely az utolsó pár húzóállat nyakán lévő jármot lefelé nyomta és ezzel gyengítette húzóerejüket. Szükségessé vált tehát egy olyan eszköz alkalmazása, mely a vontatóállatok számának csökkentése nélkül ezt a hibát kiküszöböli. Az utójárá e feladatot tökéletesen megoldotta. Szerkezete azt az elgondolást tükrözi, mely úgy kívánta megvalósítani feladatát, hogy az ökrőpár jármát tartó tézslafőt választotta el és tette szabadrá rúdjától. A tézsla feje különválva, eredeti helyé-

nek megfelelően a vendégrúdra került, ez pedig könnyen mozgó csuklósszerkezettel kapcsolódott a főrúdhhoz. Az utójáró előtti tézsla, sikótyújával a főrúdon lévő hatlóhoz kapcsolódott. Így a rudat lefelé húzó erő, az utójáróba fogott állatokat vontatásukban nem gátolta, húzóerejüket nem csökkentette, mert jármük magassági helyzetét maguk szabályozhatták.

Az utójáró farászei a kerekesnél készültek s a kovács *vasosztá* őket. Utójárónak nyírfát választottak, mert viszonylagos könnyűsége mellett szívós, erős fának bizonyult.

3.

A népi gazdálkodás egyes mozzanatai kinőnek az állandó munka menetéből s különös tartalommal telítődve jelentőségük annyira megnövekszik, hogy elvégzésük már-már esemény számba megy a nép körében. A vetést, a vetőember szorongó aggodalma s titokban végzett babonás cselekedetei, az aratást pedig, a betakarítással járó öröm és az ebből fakadó tréfás arató-szokások emelik ki a gazdasági munkák megszokott sorából. Más a vetés hangulata és más az aratásé. De mindkettő eseményt, nagy napot jelent a falu s a család életében. Kolozsvár régi hóstáti gazdáinak ilyen nagy napja a szénagyűjtés ideje volt. Eseménnyé a szénatermelés rendkívüli fontossága tette. Ugyanis a mult században élő hóstáti gazda tíz-tizenöt darabból álló állatállományának téli eledele a maga készítette szénából állott. Még a szegényebb „földész“-nek is hat marháról kellett gondoskodnia, míg a módosabb gazdák, mint amilyen Kilin Mihály is volt hajdanában, három szekere után tizennyolc ökröt tartott. Így érthető, hogy a szénakészítéssel járó műveleteknek s különösen befejező részének, a szénagyűjtésnek, miért volt olyan nagy jelentősége a régi hóstátiak gazdasági életében. A szénagyűjtéstől az aratásig — állatai téli eledelenek összehordásától saját kenyérének gyűjtéséig — nem is volt kiemelkedőbb tennivalója a hóstáti embernek.

Azt mondják a Hóstátban, hogy a szénatermést a májusi idő dönti el. Ha sok meleg eső hullik e hónapban, akkor június vége, július eleje jó szénát terem. A májusi száraz időt pedig épp a széna sínyli meg legjobban. Pünkösöd harmadnapján, mikor a nyilakat (kaszálókat) szokták *kijuggálni* — hogy kaszáláskor a métát el ne vétsek — a gazda már megtudja állapítani, hogy milyen szénatermésre számíthat. A lekaszált rendek pedig már teljesen tiszta képet mutatnak. Ilyenkor bárki megmondja, szinte hajszálnyi pontossággal, hogy egy-egy nyilából hány boglya szénát fog feltakarni. A gyűjtésre való felkészülés szempontjából mindez nem lényegtelen. A bő

szénatermés több erőt, alaposabb előkészületet kíván, mint a száraz esztendőök szűk hozama. Állt ez, különösképpen a régebbi idők szénagyűjtésére.

A kolozsvári hóstátiak szénagyűjtésre, az 1930-as évek elejéig, a fentebb bemutatott vontatófát használták. A gyűjtésre való készülődés így tulajdonképpen már e rudaknak alkalmas ágak kiválasztásával és elkészítésével megkezdődött. Utána a vontatófa szerkezetéhez szükséges új istrangokat szereztek be. Mikor a nyílban a sárga virágú *csengőfű elhányta virágját* s megzörgösödött, jeléül annak, hogy eljött a kaszálás ideje, a vontatófának és egyéb gyűjtőeszközöknek készen kellett állniok. A utójárót is megjavították eddig, ha valamelyik része a mult év nyarán vagy az idei szántáskor elromlott. A készülődés javarésze a kaszálás utáni napokra esett. A levágott rendeket ugyanis csak a hatodik napon *vették fèl*, ekkor fogtak a gyűjtéshez. Ha tartós szép idő mutatkozott, a gazda már egy-két nappal a szénagyűjtés előtt megalkudott a napszámosokkal. Számukat a nyíl nagyságához és az akkori szénaterméshez viszonyította. Ugyanis a kolozsvári Szénafű tágas területén egy gazdának több, különböző terjedelmű kaszálója is lehetett. Egy-egy kaszálót *nyílnak* neveztek, nagyságát pedig *rúddal*⁵ mérték. *Akkor nem igem fòjtatták a hódakat* (nem mérték holddal a kaszálót). Átlagos szénatermés idején, ha csak két-három *rúdos* kaszálóra akart *gyűtni menni*, beerte öt-hat emberrel is, míg hat rudas nyílnak tíz embert fogadott. Rendszerint úgy egyeztek meg, hogy a napszámosok a gyűjtést megelőző este már ott legyenek a gazda udvarában. Mert aki ügyesen gazdálkodott, az este indult el a Szénafűre, hogy reggel a két órai úttal ne bágyassza el munkásait. Inkább többet adott egy *vacsarával*, csakhogy az éjszakát künn töltve, reggel jókor, mikor pitymallik, megkezdhessék már a hosszadalmas gyűjtőmunkát. Így több szaporát tudtak kicsalni a munkásoktól s *frustukig* annyit dolgoztak, hogy aki reggel indult, még délig sem végezhetett hasonló munkát. A vontatófát és kellé-

⁵ Adatközlőm szerint két rúd három holdnak felelt meg. E régi terület-egység valószínűleg a rúddal való mérés emlékét őrzi. Egy másik hóstáti gazda azt állította, hogy rúd szélessége 16 lépés volt. Egyéb adatot a rúdról és a rúddal való mérésről nem sikerült megtudnom. A rúddal való mérés még ma is él a kolozsmegyei Körösfőn. Erre vonatkozólag TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ körösfői gyűjtéséből az alábbi igen értékes adatot volt szíves közölni velem: **A rudat még ma is használják, de csak az úrbéri eredetű közös kaszálók kiosztásakor.** Két ilyen rúddal mérik fel a kiosztandó kaszáló területét. A két rudas ember egymással párhuzamosan halad a rét két szélében. Méréskor a rudat egymás után helyezik. Egy rúd teljes hossza 3.42 m. A rúd kisebb egységét *deci*-nek nevezik; egy deci 42.7 cm. A rúd elején a féldecit szintén jelölik; ez 21.3 cm. Az emberek elbeszélése szerint 1848 előtt ú. n. *rudas* volt a faluban, aki ezt a rudat őrizte és a bíró utasítása szerint kezelte. Emlékeznek még arra, hogy az utolsó rudas Antal Márton Rektor volt; rudaságáért a közös rétből kaszálórészt kapott, egy nyilat, kb. félholdnyit *jóg*-án túl.

keit a többi gyűjtőszerszámmal együtt az ökörszekeren vitték magukkal; eléje tézslákkal annyi marhát fogtak, ahánnyal a gyűjtést elvégezhetnék. A szekér elkészítését, a szükséges holmi felrakását a gazda s családja végezték el.

4.

A szénavontatás a gyűjtés lényeges mozzanata, mert legfontosabb műveletét, a boglyakészítést végzik vele. Bár valójában e munka csak a gyűjtés befejező részének tekinthető, jelentése a hóstátiak körében kiterjedt a szénagyűjtés fogalmára is. A szénavontatás tágabb értelemben így a gyűjtőmunka teljességét is jelenti.

Régebben is, akárcsak ma, a gyűjteni való szénát előbb összeverésekbe, a kaszáló hosszában végighúzódo szénarakásokba gyűjtötték fel (13. kép), hogy a vontatást, tehát a boglyák készítését megkezdhessék. Az összeverések párosával készültek, számuk és helyük a nyíl szélességétől és a szénatermés mennyiségétől függött. Szélesebb kaszálón bő termés idején két pár összeverést húztak, harmadrészeinek vonalára, keskenyebb kaszálón pedig, különösen szűk hozamú esztendőkben, elég volt pusztán két széléről összeverni a szénát, s így középuitt keletkezett egy összeverés-pár. Az összeverések egymástól három rend távolságban párhuzamosan futottak végig a nyílon. Közöttük a szénatarlón, a *gyepen*, csúsztatták le a készülő szénaboglyákat.

A vontatáshoz akkor láttak hozzá, ha az összeverések elkészültek. Először az állatokat *kürtég bé* jármukba és tézslájukat összekapcsolták. Hátul az utójáróba a *rúdasok* kerültek, az eléje akasztott három vagy négy tézslát a *ténzslások* kapták. A rudasok szekérbefogásukkor a szekér rúdjánál állottak, ezért fegyelmezettebb, jobban húzó jármósállatok voltak a *ténzslások*nál. A vontatást ökrökkel vagy tehennel végezték. Az *előhasú tinókat* csak ellés után fogták a vontatóba. Ha még nem voltak betanítva, akkor közvetlenül az utójáró előtti tézslát kapták, hogy előttük is, utánuk is, tanult állat járjon. Elöl nem tudtak haladni, hátul pedig a rudat nem bírták. Az utójáró és a tézslák balfelére a *csábelit* vagy az *embértülsöt* fogják jobbfelől a *hòjszások* sora állott. Volt olyan ökor, melyet mindkétfelől be lehetett *kürni*, foghatták *hòjszül*, foghatták *embértül*.

Amint az állatok befogott sora készen állott, megkezdték a vontatófa összeszerelését. A szekérről lekapcsolták a talpalóláncot és a már említett módon ráfűzték a vontatórudak butykós végeire. Az istrangok is előkerültek a szekér *saragjaládájából*; ezeket a vontatófák másik, vékonyabb végén lévő bevágásokba hurkolták. Majd kiválasztották a talpalólánc középső szemét s ezt vonószeggel az utó-

járó makkjához kapcsolták. Az állatokat a béres fogta be, mert ő ismerte legjobban természetüket, a vontatófa összeállítását pedig a gazda végezte, mert ebben neki volt legtöbb gyakorlata. Miközben ők ketten a vontatófa előkészítésével foglalatoskodtak, a napszámósok, a kaszáló magasabban fekvő végében, az összevert szénából megkezdték a *bugjafenék* készítését. A két összeverésből, a közöttük lévő szénatarlóra, láb magasságban kör alakú szénacsomót hánytak, melynek átmérője három rövid ugrás volt. Rakás közben megtapasztálták, hogy a széna tömöttödjék. Mire a közel három mázsa súlyú boglyafenék elkészült, a vontatóállatok is felértek, maguk után húzva üresen, hátul szétoldott istrangokkal a vontatófát. A gazda mindjárt úgy kanyarodott, hogy ökreit könnyen, a *vontatónak* is nevezett boglyafenékhez *hökköl*hesse. Amint ez megtörtént, valamennyien hozzáláttak a vontatófa felerősítéséhez. Nehéz és félős munka volt, mert a vontató megkötésétől függött a boglyarakás sikere. A vontató rudjait átvetették a boglyafenék ellentétes oldalára, majd egy-egy rudat hárman megragadtak és hátrafelé húzva, térd magasságban a vontató oldalához szorították. Így elől, a rudak butykós végeit összekötő talpalólánc és a két vontatófa első része a boglyafenék oldalához feszült. Közben hátul, két-két ember megragadta az istrangokat és nagy erővel végeiket összefelé húzta. A többi munkások segítségével, akik a vontatórudak hátsó részének egymásfelé nyomásával igyekeztek az istrangok érintkezését elősegíteni, sikerült annyira összehúzni őket, hogy a végeiken lévő fület egymásba dughatták. Egy a szénagyűjtők közül, kezében nyéllal lefelé fordított villával, csak ezt a mozzanatot várta: az áthúzott istrangfülsbe hirtelen mozdulattal bedugta villája nyelét.

A vontatószerkezet szoros gyűrűje így bezáródott a boglya töve körül. Elöl a talpalólánc, kétfelől a gyengén meghajlott vontatófák, hátul pedig az egybekapcsolt istrangok mélyedtek be a vontató testébe. A talpalóláncot vontatás közben az ökrök mozgása lazítgatta, a húzóerő iránya következtében inkább távolodott a vontató oldalától. A vontatófák pedig tömegük miatt nem szorultak be mélyen a boglyafenék szénájába. Legnehezebb feladatuk az egybefogott istrangoknak volt, mert a vontatáskor kifejtett húzóerő javarésze rajtuk keresztül érvényesült. Gyakran megtörtént, hogy az aránylag vékony kötelek, a rájuk ható erő következtében meginduláskor ketté vágták a lazábban rakott boglya fenekét. Ennek meggátolására, még a vontatás megkezdése előtt, az istrangok mögé kereken öt-hat, ágival felfelé fordított villanyelet szúrtak, míg a széna jól megtömöttödött. Tíz-tizenkét lépés után a villákat kihúzhatták, mert ezalatt a jól megnyomult szénában a kötelek is megszorultak.

A vontatásnak kialakult munkamenete volt. Egyes műveleteit a szénagyűjtők maguk közt megosztva végezték. Az összeverések mellett kétfelől két-két *villásembër* helyezkedett el. A közöttük lassan csúsztatott boglyafenékre, mely kisebb távolságokban mindegyre megállott, ők adogatták fel az összeverések szénáját. A vontató tetejére a béresnek kellett állania. Kezében villával ő egyengette el a rendjében felrakott szénafoltokat, s utána csizmás lábával *mündétik ke-reken tapatta* a készülő boglya felületét. A lazán egymásra rakott foltokat így préselték össze tömött rétegekké. Míg a boglyát be nem tetejezték, egész a *hegyezésig*, a béresnek rajta volt a helye. Megtörtént, hogy vontatás közben, a boglyafenék tökéletlen körülövezéséért, vagy a terep kikerülhetetlen akadályai miatt, a vontató aljából kiszakadt egy-egy szénapalacsinta. De a villások sem tudták feldobni maradéktalanul az összeverések szénáját. Némelykor pedig, egy-egy rosszul feladott szénafolt csúszott le a boglya oldalán. Ezért a boglyát hátul két-három ember követte és az összeverések, meg a közük esett terület szélességében gereblyével gyűjtögették az elmaradt szénát. Időnként csomókba húzták és felvillázták a boglya tetejére. A vontatásban a gazda is kivette a részét. A csábeli ökről balról ő hajtotta a vontatóállatokat. Hosszúkötelű ostorával állatait biztagatta, de közben a vontatás menetére is vigyázhatott. Míg ökrei állottak, a boglyarakáskor is ott lehetett. *Neki vót szeme mindenre*, ő irányította a vontatás nehéz munkáját, s ügyelt rá, hogy minden mozzanatát rendjén végezzék munkásai.

Nőtt a kopasz tarló a kaszáló felső végében, s fogyott az összeverések szénája, amint a vontatással előre haladtak. A lejtőn lassan lefelé ereszkedő boglya egyre nagyobb lett, szélesedett. Már az istrangokat összefűző villából is, melyet a boglya fekvő állásban maga után húzott, csak épp ágai látszottak ki, nyelét a kiszélesedő boglya szénája teljesen befedte. Mikor hegyezéséhez fogtak, a boglya magassága $2\frac{1}{2}$ —3 m körül járhatott. Még csúsztatták néhány lépést az összeverések között, hogy a betetejezéshez szükséges széna kézügyben legyen. A kiszemelt helyre érve, a vontatófát *előtták* (eloldották). Hátul, az akasztóvilla kirántásával megnyílt a vontatószerszám zára: az istrangok egybehurkolt füle ismét szabaddá lett. Most már csak az ökröket kellett ismét megindítani, s a szétnyitott vontatófa kétfelé válva, elhagyta a boglya tövét. A boglya ott maradt, a vontatófa pedig, akárcsak a vontatás megkezdésekor, üresen csúszott a húzóállatok után. Ahol a boglyát az imént behegyezték, az összeverésekből új vontatót raktak. Az ökröket ide hőkölték, s ismét körülkerítve, gyűjtöttek, vontattak tovább.

A vontatást mindig a kaszáló dombos végében kezdték, s úgy igyekeztek, hogy a magasból lefelé, a *lapasra* jussanak. Fel addig, míg a kasza eljárt a nyíl emelkedő felében, a vontatóállatokat is felhajtották, de legalább is megközelítették velük a kaszált rész felső határát. Ugyanis sok hóstáti gazda nyilát teljes hosszában nem vághatta le, mert dombos vége erősen meredek, hepehupás, csúcsos területre szakadt. Ilyenkor csak *lapassait* kaszálták, *tetejét a madarak élték*. Az összeverések a kaszált terület felső végéből indultak, itt rakták az első vontatót is. Majd a munkával lefelé haladva egyre szaporodtak az elkészített boglyák. Ha jó szénatermés volt, az összeverések közén sűrűn követték egymást. Számuk, különösen nagyobb kaszálókon, a boglya nagyságától is függött. Átlagos termés idején közepes nagysággal számolva, minden rúd két boglyát hozott. Általában 15—20 mázsás boglyákat készítettek, de volt olyan gazda, aki csak 10 mázsás boglyát rakhatott; nagyságuk a szerint változott, hogy kinek milyen ereje volt. Nyolc-tíz ökörrrel 20 mázsa szénát könnyen elvontattak, míg két-három pár gyengébb marha 15 mázsával is alig bírkózott. A hóstátiak legszegényebbje négy jármosállattal ment vontatni; ők készítették a kisebb, 10—12 mázsás boglyákat. A boglyák végleges helyét gondosan megválasztották. Úgy igyekeztek, hogy a boglyák hegyezésre az összeverések közén maradvá, mindig a nyíl emelkedett, *ponkos* részére kerüljenek, mert előfordult, hogy majdnem félévig is itt maradtak. Gödrös területen, vagy a kaszáló olyan részén, ahol sok víz folyt alá, a boglyák töve ezalatt elrothadt volna. A szénát ugyanis csak aratás után, szeptemberben hordták be. Ha ezidő tájban sok eső esett, a hordás későbbre maradt, mert az erősen felázott, veszedelmesen meredek dűlőutakon *naty kocka vót* megrakott szekérral leereszkesdni. Az őszi eső tartósan hullott, s a föld nehezen száradt utána. Így megtörtént, hogy még karácsony nagyhetében is hordtak. Akadtak viszont fiatal gazdák, akik még aratás előtt hazahordták szénájukat. Ezt az öregebb hóstátiak kérkedésnek tartották.

5.

A régi hóstátiakat a közeli város fokozott ütemű élete gazdasági munkájuk gyors végzésére szoktatta. A nap minden óráját, erejük teljességét és földjük minden barázdáját ki kellett használniok, ha a polgárság mellett külön egységet képezve, falusi életformák között akartak továbbélni a rohamosan fejlődő város tövében. Szénagyűjtésük módja is időt, erőt és munkát kiaknázó törekvésüket tükrözi vissza. Ha végigtekintünk a fentebb csak vázlatosan bemutatott

szénagyűjtés menetén, megállapíthatjuk, hogy feladatukat ritka ügyességgel oldották meg. A gyűjtés egymást követő mozzanatait szemlélve, azonnal feltűnik, hogy hiányzik belőle a fiókrakás pepecselő, szétfolyó munkája. A hosszadalmas, egy személytől kevésbé irányítható fiókolás helyett, a rendekben heverő széna nagyobb egységekbe való felgyűjtését az összeverések készítésével érték el. Ezeknek magas szénarakásai tették lehetővé, hogy a fiókolás fokát átugorva, belőlük rögtön boglyákat rakhassanak. A boglya vontatással készült, mert kaszálóik terepviszonyainak és állattartó gazdálkodásuknak ez a gyűjtési mód felelt meg leginkább. A boglya elé, a vontatófába fogott nagyszámú húzómarha biztosította a boglyarakás viszonylagosan gyors ütemét. Ennek az erős ökörigának tulajdonítható, hogy 6—8 rudas kaszálókon is a széna végső formába való felgyűjtését aránylag kevés ember el tudta végezni. A vontatás menete is idővel annyira tökéletesedett, hogy munkaközben a szénagyűjtőknek egyetlen tétova, fölösleges mozdulatot sem kellett tenniök. Az összeverések között csúsztatott boglya gépszerű pontossággal készült, mint a futószalagok terméke. A körülötte foglalatoskodó gyűjtők határozott, biztos mozdulatokkal végezték megosztott munkájuk reájuk eső részét. A vontatás, illetőleg a boglyarakás biztos menetét a munka helyes felosztása is elősegítette. A két tapasztalt gyűjtő, a gazda és bérese olyan munkakört választottak maguknak, melyből az egész vontatást, vagy annak egy nagyobb részletét áttekinthették, irányíthatták. A boglya tetejét azért taposta többnyire a béres, mert közben vigyázhatott az oldalsó villások és a hátsó gereblyések munkájára is. Az ökröket hajtó gazda pedig elfoglaltságától szemmel tarthatta a vontatás minden mozzanatát, a többi gyűjtők az ő parancsára végezték dolgukat. Nagy szaporája volt e gyűjtési módnak, mert a munkában egy pillanatig sem kellett megállaniok. A boglyarakást egyhuzamba végezték, s míg néhányan az elkészült boglya hegyezésével foglalatoskodtak, közben a többiek új vontatót raktak az összeverések szénájából. Így a gyűjtés folyamatossága nem szakadt meg, s megállás nélkül, minden pillanatban, mindenki dolgozott. A vontatófa szerkezete is a vontatás előnyére szolgált. A kerületének nagy részét kitevő síma felületű farudak nem tekerődtek bele a boglya szénájába úgy, mintha csak lánccal övezték volna kereken. Ezért a vontatószerkezet leszerelésével nem kellett sok időt tölteniök, mert a szétoldott rudak könnyen kicsúsztak az elkészült boglya oldalából.

A régi vontatási mód fentebb vázolt több előnyös tulajdonsága mellett, volt néhány fogyatékosága is. Dolgozatom előbbi részében említettem volt, hogy a hátul összekapcsolt istrangok a megindulás-

kor reájuk ható erő következtében a lazán rakott vontató szénájába nem tudva megkapaszkodni, dereka tájában keresztülfutottak rajta, mielőtt még megmozdíthatták volna a mázsás szénarakást. Hogy ezt elkerüljék, a boglyafenék szénáját keményre taposták s megindulás előtt villákat tűzdeltek az istrangok elé. Ugyanígy villák közbeszúrásával akadályozták meg vontatás közben is a kötelek mély bevágódását. A vontatófával körülölelt hatalmas boglyafenékkal fordulni nem lehetett, hanem ha a szükség úgy adta, széles ívben szelid fordulattal vontathatták ki az összeverések szénája közül. Megtörtént, hogy midőn a félig kész boglyával *gártos*, a sok víztől összeszakadt, suvadásos helyet igyekeztek kikerülni, a marhákkal vigyázatlanul kanyarodva, az erősen megfeszülő vontatószerkezet szét pattant. Ritka eset, de nagyobb baj volt, ha az egyik vontatórúd *alámaratt*. Ez a hiba rendszerint akkor történt meg, ha a vontatószerkezetet nem egyforma magasságba erősítették fel a boglya fenekére. Ilyenkor az alacsonyabban fekvő rúd, midőn kanyarodni kezdtek, lecsúszott a vontató oldaláról, s a boglya alá fordulva legtöbbször kettétört. Egy merészebb fordulat maga is lehetett közvetlen oka a vontatórúd aláfordulásának. A boglya alá került rudat és a lecsúszott vontatószerkezetet nehéz volt kiszabadítani. Sokszor a széna javarészét is szét kellett dobálni felőle, hogy szétzilált részeihez hozzájuthassanak. Az idővesztéségnél csak bosszúságuk volt nagyobb. Még szerencsésnek mondhatta magát az a rúdját törte gazda, akinek nyíla közelében valamelyik szomszéd kaszálón épp a gyűjtés vége felé jártak. Ha a vontatást bevégzőnek másutt már nem volt gyűjteni való szénája és valakinek előre nem ígérte oda rúdjaikat, akkor szívesen átadta rosszuljárt gazdatársának. Haragostól nem kértek segítséget, sőt még inkább eltitkolták a rúdtörést. Nagyon szerencsétlenül kellett rúdjuknak széttörnie, ha a bérest a Szénafűtől távolabbra menesztették. Sajnálták az időt hosszas rúdkereséssel tölteni, mert félnap is beletelt, mire a béres a Hóstátot megjárva visszatérhetett. Ezért úgy igyekeztek, hogy a törött rúd hosszabbik, épen maradt részét megfaragva kisebb boglyákat készítsenek s így valahogy elnyomorgassák a vontatás hátra lévő részét. Hogy tartalékrúdról rendszeresen nem gondoskodtak előre, az a rúdtörés ritkaságával magyarázható. A gazda nagyon vigyázott a vontatófa felerősítésére, s az elkészült boglyával is óvatosan fordult. A nyers vontatófák pedig hajlékonyságukkal maguk is csökkentették a törés esélyét. Volt azonban ennek a vontatási módnak egy olyan állandó, kiküszöbölhetetlen hátránya is, melyet a széna gyepen való csúsztatása okozott. Ugyanis a boglyafenék legalsó szénarétege az egyenlőtlen földfelület és reánehedő mázsás súly következtében — a hosszú vontatópályát meg-

járva — teljesen összetekeredett, megcsomósodott. Hordáskor a boglya fenekének ezt az összeborzolódt, szétroncsolt részét csak bajosan és sok munkával tudták szekerre rakni. Legtöbbször alomnak kellett felhasználniok, mert a kényesebb marha nem ette meg.

A gyűjtést és a vele kapcsolatos vontatást rendszeren két-három nap alatt végezték el. Míg a gyűjtés tartott, estére sem mentek haza, hanem künn háltak egy-egy elkészült boglya tövében. Élelmükről az otthon maradt asszonynépség gondoskodott: minden délben fejükön cipelték ki a meleg ebédet. Ha a gyűjtés közben eső érte őket, azért nem tértek meg a Szénafüről, békésen megvárták, míg az idő ismét *kivirult*. Ilyenkor a gyűjtőmunka egy hétig is elhúzódott, mert a széna *mekfőt*, ha nedvesen verték össze. Eső elől némely gazda fiókokba rakta szénáját, többen inkább *rendül* hagyták, mert az eső utáni napsütésben forgatással hamarabb megszárihatták a vékony rendeket. Csak teljesen száraz szénából kezdték meg a boglyák készítését.

Szomszédos kaszálójú gazdák között szokásban volt a vontatórudak kölcsönkérése. A kölcsönzésben itthon már előre megállapodtak, és összeegyeztették egymás gyűjtési idejét. Ilyenkor a kölcsönző gazda, mikor a vontatásából alkonyatkor hazatért, nem hozta magával rúdjaikat, hanem ott hagyta bevégzett nyílán, nekitámasztva valamelyik boglyájának. A kölcsönvevő társa, aki este indult meg szekérével e nyílhoz közeleső kaszálójára gyűjteni, megbeszélte helyén ottkapta a rudakat. A gyűjtés végeztével aztán hazaszállította őket tulajdonos-gazdájának. A vontatófákat általában szívesen kölcsönadták. Nem volt mit féltsenek, kíméljenek rajtuk, mert a következő esztendőig kiszáradt, megrepedezett rudakat vontatásra már nem használhatták.

Ismeretes volt a kolozsvári Hóstátban a csak láncsal körülövezett boglyavontatás is. Rest emberek, akik tavasszal nem vágtak rudaknak való ágakat az erdőn és kölcsönképpen sem kaptak vontatófát, kénytelenek voltak a talpalólánccal magára vontatni.⁶ Kínos munka volt ez, mert a lánc vontatás közben erősen *belefacsaradatt* a boglya testébe és sok üggye-bajjal járt leoldása.

⁶ A lánc boglyára való felerősítése olyasféleképpen történhetett, amint azt TURI MÉSZÁROS ISTVÁN i. m.-ben leírja (108—9. l.).

A mai vontatás

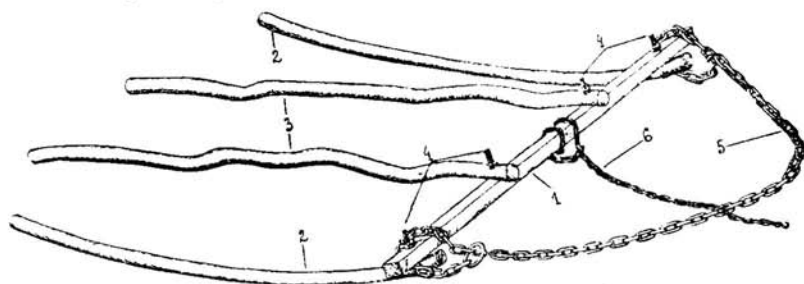
1.

Az 1912. évi tagosítás jelentős változást hozott a hóstátiak gazdasági életében. A birtokok új elrendezése és a megszüntetett hármas forduló új irányba terelte gazdálkodásuk fejlődését. Fentebb említett dolgozatomban már rámutattam, hogy a tagosítást követő szabadgazdálkodás a zöldségtermelésnek kedvezett. Valóban, a Hóstát gazdasági képe ettől az időtől gyökeresen megváltozott: az állattenyésztő gazdálkodást a kertes földművelés váltotta fel, a sokadalmaikon (nagy- vagy országos vásár) elvesztett nyereségükért dúsán kárpótolva őket a hetivásárok állandó, biztos keresetével. Az új gazdálkodási mód, az ugar hiánya s az egyre fogyó legelők természetes következménye volt állatállományuk lassú apadásának.

A komeszálás (tagosítás) így közvetve, a marhaállomány csökkenése révén, a hóstátiak szénamunkájára is erősen kihatott. Láttuk ugyanis, hogy a régi hóstátiak szénagyűjtő munkájukat a majdnem minden gazdánál meglévő nagyszámú marha erejére alapozták. A változott gazdasági keretek fölöslegessé tették gazdánként 10—12 marha tartását, sőt szükségszerűen apasztaniok kellett számukat. A Szénafűn ellenben, meglévő néhány tejelő marhájukért, melyhez egy-két ló is járult, épp a legelőhiány miatt szorgalmasan gyűjteni kellett azután is, s erre a munkára változatlanul nagy erőre volt szükség. A hagyományaihoz erősen ragaszkodó hóstáti gazda pedig nem változtatott sokszor kipróbált gyűjtési módján, melyet a Szénafű viszonyaihoz alkalmazva, ki tudja, hány emberöltő tapasztalata tökéletesített, s elődei apáról-fiúra örökölték tovább. Ma már csak az idősebbek elbeszéléséből alkothatunk fogalmat arról a keserves gyűjtőmunkáról, melyet közel két évtizeden át — az új vontatóeszköz megismeréséig — változott erőviszonyok közt, régi szármával végzett az akkori hóstáti ember. Mondják, hogy kezdetben, az első világháborúig (addig csak alig apasztották marháik számát!) még simán, zökkenő nélkül ment a vontatás. Később szokásba kellett hozni, hogy vontatáskor két, sőt a szegényebbje közül három gazda is összefogja marháját, mert csak így tudtak olyan igaerőt elérni, mely a hatalmas boglyafenék vontatására elegendő volt. Végül is, amint a teherhordás fejlettebb fokán az új idők gyorsabb ütemű élete a nehézjárású, több pár marhával vont ökörszekér mellett a gyorsjárású, egyes lovaskocsik alkalmazását kívánta meg, úgy itt is a teremtő

népszellem két évtizedes szükségétől indítva, kialakította a régi munkamód végzésére alkalmas új vontatóeszközt, a vontatószánkát.

A kolozsvári Szénafűn újonnan használt vontatószánka lényegesen megkönnyítette a gyűjtés eddigi, nehézkes menetét. Az újítás abban állott, hogy a vontatószánka használatával a boglyafenék alá csúsztatófák kerültek, s most már fán csúszott a széna, nem úgy mint régebben, mikor a vontatóeszköz a szénatarlón húzott boglya pusztá körülölelésére szolgált. A szánkatalp-formájú, simán csúszó farudak alkalmazása s a surlódási felület csökkenése sokat könnyített a széna vontatásán. Így érték el, hogy a boglya eredeti, régi nagyságát megtartva, jóval gyengébb igaerővel, sokkal hamarabb elkészülhetett. Húsz mázsás boglyát így két ökör is elbír, egy pár lóval pedig 14—16 mázsa szénát vontatnak. Olyan jelentős a vontatómunka könnyebbsége, hogy a már egy évtizede meghonosodott von-

3. kép.

Az új vontatószánka.

1. előfa, kereszt vagy a vontatószánka jáрма, 2. tálpak vagy villásrúdok, 3. közelek, szárnyak vagy csúsztatók,
4. slófós szegek, 5. 5. tálpalólánc, 6. csatlólánc.

tatószánka az idősebbek körében, kik a régi vontatófával öregedtek meg, még mindig az újság erejével hat. Büszkék rá, mert azt tartják, hogy minden más gyűjtési módnál ezzel lehet legszorábban a rendekben heverő szénát boglyákba takarni. Legtöbbje úgy véli, hogy másutt sehol nem ismerik, s talán éppen ezért az érdeklődőknek szívesen megmutatják új vontatószerszámukat, elmondják, miként dolgoznak vele, és dicsérik előnyös tulajdonságait.

Az új vontatószerszámot a hóstátiak leginkább *vontatószánka* néven emlegetik, bár többen, különösen a régiek közül, új eszközüket is csak egyszerűen *vontatófa* névvel illetik. Előbbi, általánosabban használt nevét minden bizonnyal azért kapta, mert működésében a havoncsúsztatott téliszánhoz hasonlít. Mai formájában inkább több ágú villához hasonlítható (3. kép). A villa ágait alkotó hosszabb farudakat a vontatószánka *leveleit*, elöl egy rövidebb összekötő, az

előfa, a kereszt vagy a vontatófa *járma* (3. kép 1) néven ismert erősebb gerenda fogja egybe. A levelek párhuzamos állásban merőlegesen metszik a vontatószánka előfáját, melyet ezáltal nagyjából egyenlő távolságokra osztanak. Végeiket a metszőpontokban egy-egy *slófos szeg* (3. kép 4) erősíti a szánka jármához. A *talpak*, vagy a *villásrúdok*ként ismert két szélső fa *kondoru* (3. kép 2), s mint a téli-szán talpa, ez is az eszköz csúsztatására szolgál. A talpak közét kitöltő, többnyire egyenes ágakból készült leveleket *közeknek*, *szárnyaknak* vagy *csúsztatóknak* (3. kép 3) is nevezik. Szerepük az, hogy a boglya fenekét némileg megemelve a surlódási felület kisebbitésével könnyítsék a vontatást. A közök végeit éppen ezért az előfa felső felére kapcsolják rá, míg a talpakat, hogy könnyebben csúszhassanak, a kereszt alsó felére erősítik. A vontatószánka járulékos része a vontatófa ismertetésekor már említett *talpalólánc* (3. kép 5) is. Feladata a vontatóerő érvényesülésének állandó szabályozása, arányos megosztása a szánka két oldalán. Ezt úgy érik el, hogy a talpalólánc két végét kikötik a szánka egy-egy sarkára, s középre akasztják az ökörpár tézsláját vagy a két húzóló hámfáját tartó négyelőt. A megosztott, két pontban ható húzóerő biztosabbá, határozottabbá teszi a vontatószánka csúsztatását. A vontatószánka felszereléséhez egy *csatláslánc* (3. kép 6) is hozzátartozik. A talpalólánchoz ezzel kötik hozzá a lovak négyelőjét vagy a marhák tézsláját. Végül a *hatölös* (12 méteres) *hosszúkötel* említendő még; ezt a vontatás megkezdésekor füles végével a szánka jobb sarkára hurkolják. Akár a talpalólánc, ez a kötel is az ökörszekér tartozéka. Ott széna- és szalmahordáskor a rakomány leszorítására használják, míg itt a vontatószánkára rakott boglyafeneket fogják körül vele. A hosszúkötelet újabban *csigalánccal* helyettesítik.

A fentiekben, az új vontatószerszám leírásakor csak lényeges jegyeit ismertettem: azokat a részeket, melyeket minden vontatószánnál megtalálunk és azokat a tulajdonságokat, melyek valamenynyire szánkára egyformán jellemzők. Vizsgálva a hóstátiak ma használatos vontatószánkáit, szerkezeti, formai szempontból két csoportra oszthatjuk őket: a négy-, illetőleg az ötlevelű szánkák csoportjára.

A vontatószánka egyszerűbb és elterjedtebb formája négy levélből áll. Levelei közül a két szélső a talpak szerepét tölti be, a közbelső kettő pedig közként szolgál (6. és 7. kép). Megfigyelésem szerint, inkább az ökörrrel, tehénnel vontató gazdák használják.

A Hóstátban ismeretes másik vontatószánka-forma ötlevelű. Az előzőhöz viszonyítva már bizonyos fokú fejlődést mutat. Úgy tetszik, mintha ma ezek szaporodnának. A talpak és a közök viszonyából adódó szerkezeti különbségek és formai eltérések az ötlevelű szán-

kák csoportján belül is több változatot hoztak létre. Közülük a leg-egyszerűbb szánkaforma az, melynek kétoldali talpa között három felülről kötött levél tölti be a közök szerepét (8. kép). Az ötlevelű vontatószánkának van három talpas változata is. Az előzőtől csak abban különbözik, hogy a szélső talpakhoz hasonlóan, közbelső levél is alulról köttetik a szánka keresztjéhez (9. kép). A vontatószánkának ez még fejlettebb formája, mivel már három villásrúd teszi könnyebbé a boglya csúsztatását. Végül, szinte következik a fenti előzményekből, e fejlődési sor utolsó tagját az a vontatószán képezi, melynek mind az öt levelét alulról erősítik az előfához (10. és 11. kép). A vontatószánka e szerkezeti formáját többen használják a kolozsvári Hóstátban. Tapasztalatom szerint az ötlevelű szán valamennyi változatát inkább lovak után fogják.

A vontatószánka részeinek méretei nem állandók, nincs megállapodott nagyságuk. Mint a forma s a szerkezet, egyedenként ez is különbözik. Az előfa hossza 2—2.80 m; a levelek ennél mindig hosszabbak, s nagyságuk az előfához viszonyítva 3—3½—4 m között változik. Az is megfigyelhető, hogy ha a levelek hátul nem egy vonalban *bütülődnek*, akkor inkább a közök nyúlnak meg a talpak rovasára. A levelek közül a hajtott talpak erősebbek, míg a többékevésbé egyenes közök valamivel vékonyabb ágakból készülnek. Megállapítható, hogy az ötlevelű, inkább ló után fogott vontatószánka előfája rövidebb, mint az ökörrrel húzott négylevelű társáé. A talpakkal és a szárnyakkal éppen fordított a helyzet. Ezek az ötlevelűn hosszabbak, a négylevelűn pedig valamivel rövidebbek.

A vontatószánka faanyaga részenként változik. A különböző rendeltetésű szánkarészek, feladatuknak megfelelően, más-más fafajtából készülnek. Legerősebb fát az előfa részére használnak, mert ez a vontatóeszköz legfőbb, központi része. A levelek rákapcsolásával a teher kifejtette ellenállás, a végeire kötött talpalólánc közvetítésével pedig a húzóerő is rajta keresztül érvényesül. Éppen ezért keményfából, rendszerint *tőtyfából* készítik. A szánka talpai részére szívós, görbe ágakat választanak. Erre a célra a hóstátiai tapasztalata szerint a *gyertyámfa* felel meg legjobban. Végül pedig a közök *nyírfa* ágból készülnek, mivel ide egyenes növéssű, könnyű fa alkalmas. Nyírfa hiánya esetén, köznek más fát is használnak.

Bevégezve a vontatószánka leírását, eredményül a következőket kell megállapítanunk:

1. A hóstátiai új szénavontatója e szállítási mód hagyományos eszközfejlődésének köszönheti létrejöttét. Valószínű ugyanis, hogy a régi szerszámuktól merőben különböző vontatószánka eredete a vontatás ősi eszközében, a lomboságvontatóban gyökerezik. A lecson-

kolt ágak mintájára mesterségesen alkotott egyszerű, talán villaalakú eszközök vezethettek át a vontatószánka első négyzetes formáihoz. A szerkezeti fejlődésnek ez a szakasza nem a kolozsvári Hóstátban játszódott le, a szánka mai alakját fejlődésben megelőző formák itt ezért ismeretlenek.

2. A vontatószánka ma használatos formáit is, az eszköz szerkezeti fejlődésének különböző fokaiként kell felfognunk. Régebbi, háromlevelű alakját, melyből a mai egyedek kifejlődtek, már nem használják a kolozsvári Szénafűn. Láttuk a fentiekben, hogy helyette a szánkának négy-, illetőleg ötlevelű formái igyekeznek könnyíteni a mai hóstáti gazdák fáradságos vontatómunkáján. Megismerkedtünk az ötlevelű szánka három-, illetőleg öttalpas változatával is. Meg kell állapítanunk, hogy az előbbi a vontatás könnyebbsége szempontjából előnyös változat, az utóbbi pedig, a fejlődésnek ezen a fokán, már bizonyos visszaesést is mutat. Az öt talp adta siklási könnyebbséget a felülről kötött közők hiánya rontja le. Ugyanis e vontatószánkán nincs olyan levél, mely a csúsztatásra szánt talpak mellett magasabb állásával fenntartaná, megemelné a boglyafenék szénáját. Öt darabból álló levélsűrűsége e hátrányán keveset javít. Végül megemlítjük, hogy az ötlevelű vontatószánka változatainak egyre gyakoribb használatából nem szabad elsőbbségre következtetnünk. Ez pusztán azzal magyarázható, hogy a Hóstátban a marha-féle gazdasági munkáját manapság mindinkább lovakkal végeztetik. Ló után pedig a szánka ötlevelű változatai alkalmasabbnak bizonyultak.

3. Az új vontatószerszám kettős megnevezésének használata, de főként részneveinek kialakulatlansága bizonyítja, hogy a vontatószán még nem szivódott fel teljesen a hóstátiak tárgyi műveltségállományába. Míg a *vontatószánka* megnevezés általánosodni látszik, részeinek nevezetetésében továbbra is nagy a bizonytalanság. A legtöbb gazda maga sem tudja, hogyan nevezze a szánka rúdjait, s ha éppen szükség van rá, pillanatszülte analógiával, vagy a rész egy-egy sajátosságának kiemelésével ad nevet neki. Ha a vontatószánka szókincsében akadnak is közösen használt nevek, részeinek nagyobb felét mindenki egyéni módon nevezi el, s az ilyen egyéneknél változó nevezetésből állandó szókincs még nem alakult ki.

3. A vontatószánka méretei erősen ingadozók. Gazdánkenti változása házikészítmény jellegéből adódik. Akárcsak régebben a szekeket, ma a vontatószánkát minden gazda maga készíti. Még szomszédja, rokona segítségét, tanácsát sem kéri, nemhogy mesteremberhez forduljon vele. Ízlése szerint ácsolja össze vontatóeszközét a maga vágta, választotta fafajtákból, s méreteit is anyaga, vagy tettszése határozza meg.

4. A szánka kivitele függ mestere faanyagától is. Formája és szerkezete legtöbbször az anyag adottságaihoz igazodik. Ha például a leveleknek szánt öt ág görbesége miatt talpaknak alkalmas, valamennyit alulról kötik a szánka előfájához, míg ha csak két hajtott ág áll rendelkezésükre — három levelet felülről közként kötve a keresztre — kéttalpas vontatószánt készítenek. Éppen ezért még a hóstátiak sem tudják eldönteni, hogy az ötlevelű változatok közül melyiket becsüljék többre. Ki milyent készít, azt tartja legjobbnak. Sőt a négylevelű szánka tulajdonosának sem kell szégyelnie magát, senki sem kacagja ki, nem vádolja elmaradottsággal, mert marha-féle után ma még inkább ez a szánkafajta jár.

2.

A vontatószánka a hóstátiak fiatal gazdasági szerszáma. Többek vallomásából megállapítható, hogy ez a vontatóeszköz jóval a komszálás után, talán a húszas évek végén, legkésőbb 1930 táján tűnik fel először a kolozsvári Hóstátban. Bár csak egy évtizede annak, hogy az új vontatóeszköz használata a kolozsvári Szénafűn meghonosodott, eredetének kérdésére mégsem tudunk megnyugtató bizonyossággal válaszolni. A hóstáti gazdák ma egymásra hivatkoznak, s mindenikök más-más gazdatársát nevezi meg, akinél a vontatószánka alkalmazását először látta. Sokszor tévutakra vezetnek ezek a bizonytalan nyomok, ha rajtuk visszafelé menve követni akarjuk a vontatószán bejövetelét. Néhány idősebb gazda egybehangzó visszaemlékezése mégis arra enged következtetni, hogy a vontatószánka a hídelvi hóstátiak között bukkant fel először. Kocsis Ferenc és Gyulai György hídelvi gazdák egyenesen azt vallják, hogy ők voltak az első hóstátiak, kik megkezdték az új eszközzel való vontatást. Szerintük a kolozsvári Szénafűre néhány kolozsmegyei szászlónai hozott hasonló vontatószerszámot, akik abban az időben részbe gyűjtöttek a módosabb hóstáti gazdáknak. Közeliükben kínlódva régi vontatófájukkal, ők lesték el az eddig ismeretlen szerszám szerkezetét, megtanulva együttal használatát is. A következő tavaszon együttes tudással állították össze első vontatószánkájukat, melyet abban az évben közösen használtak. Szénagyűjtéskor sokan megcsodálták az új szerszámot, akik a Szénafűn történetesen velük egyidőben vontattak. Az új vontatóeszköznek csakhamar híre futott a hóstáti részekben. Jelentős előnyei pedig, melyről használata közben — különösen tökéletesítése után — egyre többen meggyőződhetek, hamar eloszlatták a minden újdonsággal szemben megnyilvánuló bizalmatlanságot. Sokat jelentett gyors elterjedésében és hamari meghonosodásában, hogy első-

ként tekintélyes gazdák alkalmazták. A két hídelvi gazda mondja, hogy tőlük vitte el a vontatószánka mintáját Zágoni Szabó Mihály is, abban az időben a magyarutcai Hóstát legnagyobb gazdája.⁷

A régi vontatószánkára, melyet e kezdeti időkben használtak a kolozsvári Szénafűn, ma már kevesen emlékeznek. Formájáról, szerkezetéről szintén Kocsis Ferenc és Gyulai György tájékoztatnak, hiszen ők voltak első készítői. E szánkákat, mint mondják, eleinte csak három levéllel készítették, s mind a hármat alulról kötötték az előfához. A levelek azonban nem voltak hajtottak, mint a szánkák mai talpai, hanem egyenes ágakból készültek. Méreteiben nagyjából megegyezett a mai négylevelű vontatófával. E szerkezet használata keveset könnyített a vontatás régi menetén. A talpak ritkasága miatt a boglya feneke még erősen a földhöz surlódott, s az egyenes talpakkal készített vontatószánból adódó számos csúsztatási akadály nehézkessé tette a vontatást. A háromlevelű vontatófa rövid élete hátrányainak tulajdonítható. Ez készíthette a hóstátiakat arra, hogy egy-két évi használata után négylevelű vontatószánná tökéletesítsék. *A két hajtott talp már későbbi fejlődés eredménye; ez az újítás hozta magával a közbelső levelek előfára való felülkötését is.* Amint dolgozatom előbbi részében bemutattam, a vontatószánka mai fejlődésében ötlevelű formát ért el. Régi, három egyeneslevelű alakjától így jutott el mai, öt görbetalpú változatáig.

A vontatószánka meghonosodásával természetszerűen együttjárt a régi vontatófa teljes kipusztulása. Érdekes megemlíteni, hogy bár a vontatószánka használata szinte máról-holnapra elterjedt a Hóstátban, s azóta is kizárólagos vontatóeszközük, mégis akadnak olyan nyíllal rendelkező hóstáti emberek, akiknek gazdasági felszerelése közül e szerszám mindmáig hiányzik. Van, aki *restelli egy naprá csinálni*, s erre az alkalomra inkább szomszédjától, rokonától kölcsönkéri. Akár a régi vontatófát, ezt is szívesen adják, mert rúdjaik, ha el is törik, nem nehéz pótolni.

3.

A gyűjtés előtti napokban a gondos gazda megvizsgálja vontatószánkáját, melyet multévi használata után, a vontatás befejeztével részekre bontva a *csúr fija* fölötti *hijjuba*, vagy a *pájta hijjába* fel-

⁷ Pillanatnyilag nincsenek egyéb bizonyítékaink, melyek az elmondottak igazsága mellett szólanának, azt megerősítenék. De nincs jogunk kételkedni sem állításokban mindaddig, míg részletesebb, Kolozsvár távoli környékére is kiterjedő kutatással nem látunk hozzá a vontatószánka eredetének tisztázásához. Addig feltételelesen egy másik véleményt fogadunk el; e szerint a harctérjárt, világháborús fogságból hazakerült hóstáti emberek látták valahol s hozták magukkal a vontatószánka mintáját.

rakott. Eltörött, hiányzó rúdjai helyett, lehetőleg még ki nem száradt faágból újat készít, ekkor meghántva hajától és lyukat fúrva rá a csavar helyének. A repedezett, megviselt leveleket is kicseréli, ha úgy látja, hogy az idei vontatást már nem bírják ki. Számítva a rúdtörésre, tartalékul egy levéllel többet készít.

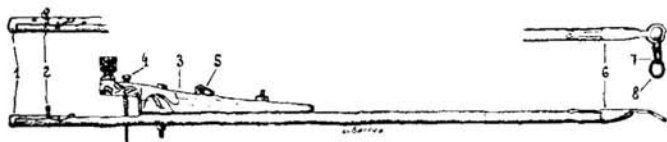
A vontatószánkát itthon még nem állítják össze, mert így szétbontott állapotban — a szerint, hogy milyen állattal vontatnak — ökör- vagy lószekeren viszik ki magukkal. Farészeit hosszába fektetik a szekér fenekére, s a levelek felerősítésére szolgáló *csavarakat* a szánka összeállításához szükséges szerszámokkal együtt a saroglyaládába teszik. A hosszúkötelet pedig, akárcsak szénahordáskor, rákötik a szekér lajtorjájának hátsó végére. Ha ökörszekeren mennek, a talpalólánc rendes helyén, a szekéraljra felszerelve lóg alá.

A Szénafűn, míg az összeverések készülnek, a gazda a vontatószán szerelésével foglalatoskodik. A kilyuggalt előfára srófszeggel egyenként rácsavarja a szánka talpait, közeit. Ezután a szekérről leoldja a nagy talpalóláncot és egyik végén karikáján való áthúzásával, másik felén pedig horga visszaakasztásával nyert hurokkal, az előfa és a szélső talpak keresztezési helyeire, a szánka sarkaira köti. (A talpalólánc felerősítési módja a 3., 6., 10. és 11. képen jól megfigyelhető). Ennek elkészülte után a gazda a hosszúkötél felerősítéséhez lát. Ez is hurokvetéssel, olyasféle képpen történik, hogy a kötél fülén átveti síma végét, és az így keletkezett hurkot a szánka jobbsarkára húzza, ahova hasonló kötési megoldással a talpalólánc karikás vége is kerül. Ez a hurok a vontatás befejeztéig rajta marad, s a boglyafenekek körülölelésekor másik végét a szánka balsarkán kötik és oldják meg esetenként. Akiknek gyenge a vontatóerejük, többnyire a lovas gazdák, azoknak elég a hosszúkötél boglyafenekük körülfogására. Kisebb boglyájukat a kötél magára is átéri. Egyesek, inkább az ökörrrel, tehénnel vontató hóstátiak, akik nagyobb boglyákat készítenek, a hosszúkötelet még egy vékonyabb csigalánccal is megtoldják. Ilyenkor a lánc karikás felét a már ismert módon a szánka sarkára hurkolják, szabad végét pedig átfűzve a kötél fülén, a rajta lévő horoggal egyik közeli szemébe visszaakasztják. Az így megtoldott hosszúkötél már szélesebb fenekű boglyák körülkötésére is alkalmas.

Vannak gazdák, akik vontatáskor szánkájukon két hosszúkötelet használnak. Ilyenkor a köteleket külön-külön kétrétűleg fogva, két ágban végződő felével a szánka egy-egy sarkára kötik. A kötelek másik, szabad vége, éppen kettéfogásuk következtében egymásba dugható. A szánka sarkain lévő kötések a vontatás tartama alatt nem kell megoldani, mert a pároságú kötelekkel kétfelőlről átkarolt

boglyafeneket hátul szabad végeiknek egymásba fűzésével zárják körül. A kötélvégeket itt is, mint régen, akasztóvillával kapcsolják össze.

A hosszúkötelet ma már többen aprózemű, hosszabb csigalánccal helyettesítik. Mivel pedig hatóles lánc nem igen akad a hóstáti gazdák udvarában, mellyel a boglyafeneket teljesen körülölelhetnék, ezért e célra két csigaláncot használnak, s ezeket egyenként, a hosszúkötelek utóbb ismertetett felkötési módja szerint erősítik a vontatófa sarkaira. A szánkáján csigalánccokat alkalmazó gazda e láncok felerősítéskor kapcsos végüket köti az előfához, s így mindkettőnek karikás vége marad szabadon. Az egyik lánc karikáját pedig már előre oválissá lapítja, hogy a vontató körülfogása után a másik lánc épen hagyott karikáját keresztüldughassa rajta. Akasztóul itt már nem szívesen használnak villanyelet, mert a lánc karikája hamar felrontja a nyél puha fáját. A villa akasztó szerepét ezért egy-

4. kép.

Tézsza vagy tézszla.

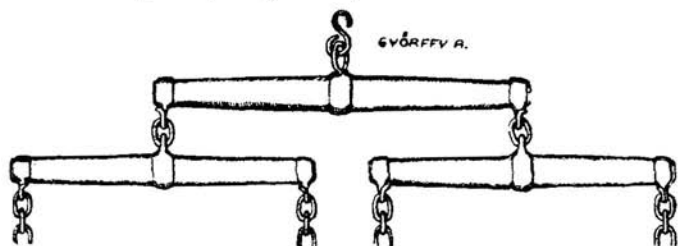
1. marakvas, 2. hatló, 3. tézslafü, 4. vonószege, 5. kötéltartókarika, 6. főjtő, 7. síkótyulánc, 8. perec (A 6, 7 és 8 együttesen: síkótyu.).

szerű karóval helyettesítik. A vontatószánkán csúsztatott boglyát csigalánccal csak kevesen kötik körül. A máig általánosabban használt hosszúkötélhez még sokan ragaszkodnak, mert megoldásakor — mivel jobban síkul — könnyebben kihúzható a boglya oldalából, mint a szénába csavarodó csigalánc.

Az előre felszerelt szánka befogásához csak akkor látnak hozzá, ha a gyűjtőmunka annyira haladt az összeverések készültével, hogy a vontatást megkezdhetik. A szerint, hogy milyen állattal vontatnak, a befogás *tézsza* ~ *tézsza* vagy *négyellő* ~ *négyellőperec* segítségével történik. A marha-féle húzóállat jármát ma *tézslarúddal* kapcsolják a vontatószán talpalóláncához, mert két ökörnek, tehénnek már fölösleges a régebben használt utójáró. A szolgálatot a rövidebb rúdú, egyszerűbb szerkezetű *tézsza* is megteszi (4. kép). A *tézsza* elejére, feje és rúdja közé *vonószeeggel* befogják a jármot, végét pedig egy *főjtóra* erősített néhány szem láncon függő *perecnek* nevezett vas-karikával, a *síkótyuval* a talpalóláncre fűzik (4. kép 6, 7, 8). Ritkán még ma is megtörténik, hogy egy-egy nagyobb gazda két pár mar-

hával vontat. Ilyenkor, ha nincs utójáró, szerepét egyszerű tézslával helyettesítik: az első tézsla hosszabb síkótyúláncon lógó perecét rákapcsolják a mögötte lévőknek *hatlójára*.

A lovasgazdák szánkabefogásra, épp úgy mint szántáskor, négyelőperacet használnak (5. kép). Ezt, a tulajdonképpen nagyobb alakú, hosszabb rúdú hámfát, a felszerelt talpalólánc közbelső szemére erősítik, esetenként, gazdánként változó kötési módot alkalmazva. Megtörténik, hogy a négyelő *taslijára* akasztott S-alakú kapcsolással, máskor pedig ugyancsak a taslin átfűzött kurta és vékony láncsal végzik a perac felkötését. Erre a célra hosszabb csatlásláncot is használnak. A lánc karikás felét a szánka közepe tájára hurkolják, horoggal ellátott végét pedig átfűzik a talpalólánc közbelső szemén (3. kép 6) s az áthúzott láncvéggel egyszer-kétszeri tekeréssel kikötik a négyelő tasliját.⁸ Hámba fogva a lovakat is, kötélből, szíjból készült *hámistrangukat*, vagy az újabban használt *húzóláncukat* egy-

5. kép.

Négyelő vagy négyelőperac és két hámfá.

egy *hámfá* két szélső horgára akasztják. A hámfákat pedig közepükön lévő vaskötéssel, a *hámfataslival* rákapcsolják a négyelőperac húzóhorgaira (5. kép). Vannak, akik mellőzve a négyelőperac közvetítő szerepét, lovaik hámfáját közvetlenül erősítik rá a szánka talpalóláncára (11. kép). Ilyenkor a hámfák tasliját olyan U-alakú szeggel kapcsolják a lánc megfelelő szeméihez, melynek szárai között egy csavarszeg tölti be a zár szerepét. Ezzel aztán a két lóval húzott vontatószán gyűjtésre készen áll.

Míg tart a vontatás, a szánka elé befogott állatokat csak a rövid ebédidő tartamára csapják el; ilyenkor kihúzzák a vonószeget, mely a jármot a tázslához kapcsolja, vagy pedig a hámistrangokat, húzóláncokat akasztják ki a hámfák horgaiból. Csak a szénagyűjtés bevégeztével bontják szét a szánkát, s részeit szekérré téve, úgy, amint

⁸ Mondják, hogy a talpalóláncrea fűzött síkótyúperacet is így szokták rögzíteni.

otthon elindulásakor elrendezték, hazaviszik. Vannak gazdák, akik egy nap két, egymástól távolabb eső kisebb nyílukat is feltakarják. Ilyenkor bevégezve egyik nyílon a gyűjtést, a szánkát — anélkül, hogy bármit is leoldanak róla — egy csatláslánc segítségével a szekér után kötik. Átfűzve a láncot a felkötött talpalólánc középső szemén, végeit a szekér lajtorjájának felső állára erősítik. A vontatószámból kifogott állatokat pedig a szekér rúdja mellé kötve, szekérré rakódnak és elindulnak a másik nyílra gyűjteni (12. kép). A szekér után kötött szán szabadon csúszik a kerekek nyomába a dülőúton, vagy a lekaszált gyepen. A nyílhoz érve, az előre küldött néhány napszámos munkájának eredményeként, az összeverések már részben készen várják s a felszerelt szánkával — hogy az amúgy is szűkre szabott idejüket ne vesztegessék — így azonnal megkezdik a vontatást.

4.

A vontatószánka különböző formái, melyek több mint egy évtizede felváltották szénagyűjtő szerepében a régi vontatófát, a vontatás tartalmán mélyebb változást nem idéztek elő. Bár e szánka átvételével, fajtainak kialakulásával egy teljesen új eszköz, a régi-től genetikailag független vontatószerszám honosodott meg a kolozsvári Szénafűn, használatuk a hóstátiak szénagyűjtési módjának lényegén mit sem változtatott. A hagyomány őrizte munkamódon, — melyet a felszíni adottságokhoz mérten sok emberöltő tapasztalata alakított ki s lassanként, szinte öntudatlanul tökéletesített — az eszköz szerkezeti fejlettsége csak egyes mozzanataiban könnyíthetett, a vontatás eddigi nehézkes menetét gyorsította, de lényegében nem módosíthatta. Bátran állíthatjuk, hogy az új szerszám a régi munkamóddhoz alkalmazkodott. Ezért, midőn az alábbiakban a szénavontatás mostani menetének részletes leírását megkísérelem, utalnom kell az előző fejezet hasonló tárgyú anyagára, ahol elbeszélés után a tagosítást megelőző idők vontatási módját igyekeztem vázlatosan bemutatni. Az emlékezés hiányait most tapasztalati úton, közvetlen megfigyelésem nyomán szerzett adatokkal pótolom, hogy egyrészt — a megrajzolt kép visszavetítésével — tisztábban lássuk a multbéli helyzetet, másrészt pedig közelebb jussunk a hóstáti szénavontatás jelenbéli állapotának teljes ismeretéhez.

A vontatást ma is, épp úgy mint régen, az összeverések készítése előzi meg. A szénagyűjtést már kora hajnalban ezzel a munkával kezdik, a kaszáló hosszában végigfutó páros, barázda-szerű csomókba verve össze a rendekben heverő szénatermést (13. kép). E munkában a gazda irányításával kezdetben valamennyi szénagyűjtő

résztesz, hogy az összeverések hamari elkészültével a vontatást mielőbb megkezdhessék. Azt, hogy egy vagy két pár összeverést készítenek, ma is a rendek vastagsága és a kaszáló szélessége szabja meg. A rendek vastagságához mértén egy összeveréspár 18 vagy 24 rendből készül. A széna összeverését a nyíl felső végéről indulva, mindig a kaszáló jobboldalán kezdik meg. Itt, a nyíl hosszában lefutó rendek fejéhez egy-egy *villásembert* állít a gazda, s kettőnként mögójük egy-egy *gereblys* is kerül. A munkát a jobbszélső *villás* kezdi meg: amint lépésről-lépésre előrehalad, villájával balra társának átfordítja rendje szénáját. A szélső munkás néhány lépése után a második *villásember* is bekapcsolódik a rendek összeverésébe. Feladata, hogy úgy, mint előbb a társa tette, ő is távolbadja az előtte lévő renden immár megkétszereződött szénát. E két gyűjtőt a mögójük beosztott *gereblys* követi, hogy amit villájuk nem emel fel, vagy összeverés közben elhullat, azt *gereblyéjével* összegyűjtve rádobja a következő, harmadik rendre. Nemsokára a harmadik, majd a negyedik és az utána következő többi *villásemberek* is munkába kezdenek, hogy egyre vastagodó rendjük szénáját továbbadhassák rendről-rendre, a kijelölt közép felé. E munka természetéből adódik, hogy a *villásemberek* nem haladhatnak egy vonalban előre. Aki a munka könnyebb részét kapja s csak egy rendnyi szénát kell továbbvetnie, sokkal gyorsabban halad, mint utána következő társai, akikre már kétszer, illetőleg háromszor annyi széna jut. E három *villásembernél* csak a negyedik lép lassabban, hisz ő már négy rendnyi szénával bírkózik. Így az összeverést végző öt vagy hat *villásember* csoportja munkaközben lépcsőszerű alakzatban helyezkedik el úgy, hogy a két szélső tag között legnagyobb, a két utolsó között pedig legkisebb a lépcső magassága. A mögöttük haladó *gereblyésemberek*, az elhullatott szénát gyűjtögetve, nyomukat követik.

A szénát előbb a nyíl egyik felén, teljes hosszában összeverik, s csak azután látnak a másik oldalához, hogy hasonló munkával elkészítsék az összeverés párját. Keskenyebb kaszálón, ahol egy pár összeverés készül, ott a bal-, illetőleg a jobboldalról feltakart rendek közepén, két, egymással párhuzamos ágban futnak végig. Szélesebb nyílon a rendeket középpüth hosszában megfelelnek, s úgy, mintha két kaszálón gyűjtenének, a két részt külön-külön verik össze. Ilyenkor a nyíl harmadrészeinek táján két összeverés-pár keletkezik. Egy párt alkotó két összeverés közötti távolság három rend (4—5—6 m). Az összeverések közét az ott lévő szénától ekkor még nem tisztítják meg. Ez a munka az állatokat hajtó szénagyűjtő dolga, aki vontatás közben, míg a boglyafenék áll, előre tíz-tizenöt lépésnyire szétpallja az összeverések közti rendeket.

Erős szélben a szénát csak kicsidenként verik össze: egyszerre csak annyit, amennyit hirtelenében boglyává takarhatnak. Ugyanis ha a szénát a kaszáló teljes hosszában előre összevernék, akkor míg a nyíl egyik felén vontathatnának, tova néhány száz méterrel, a másik végén magára hagyott összeverések szénáját a szél szabadon prédálhatná. Ezért ahogy verik, úgy mindjárt fel is gyűjtik a rendeket, hogy a szomszédos kaszálóra a szél minél kevesebbet hajthasson át az összeverések laza szénarakásaiból.

Amint már fentebb említettem, az összeverések készítésében eleinte valamennyi szénagyűjtő résztvesz. Később, a munka előhaladtával a rendek összeverése három emberre (két villásra és egy gereblyésre) marad, akik a kaszáló egyik, majd másik oldalán a rendeken kettősével végighaladva, az előbb ismertetett módon elkészítik az összeverések hátralévő részét. Közben a gazda fiával vagy béresével a szánkát összeállítja, befogja eléje a húzóállatot és a szénagyűjtők nagyobb részével, a nyíl felső végében megkezdik a vontatást.

5.

Az összeverések közé beállított vontatószánka szénával való megrakását két villásember kezdi meg. Villájukra az összeverésekből nagy szénafoltokat vesznek fel, s kétfelőlről egy-egy ilyen jól megrakott villa szénát helyeznek előbb a szánka előfájának tájkára, majd sorjában mögéje is mindaddig, míg e szénacsomókkal sikerül teljesen befedni a vontatószánka leveleit. Aztán ismét előlről kezdik ezt a műveletet. A másik rend rakásakor már a *taposó* is feláll a megkezdett boglyafenék tetejére. Csizmás lábával kereken tapossa a vontató felületét, közben villájával állandóan igazgatja a felrakott hatalmas szénacsomókat. Két, esetleg három ilyen vastag, egymásra borított, jól megtaposott rendből lesz az a lábmagasságú, 2—2½ mázsa súlyú kerekded szénarakás (neve *boglyafenék* vagy *vontató*), mely a boglya alapját képezi.

A vontatót, mihelyt megfelelő nagyságát elérte, a szánkákra felerősített hosszúkötéllal, vagy csigalánccal körülkötik. A szerint, hogy kötelet vagy láncot alkalmaznak e célra, a kötés módja is változik. Ma még gyakoribb a hosszúkötél használata; itt is leginkább azzal a kötési megoldással találkozunk, amikor csak egy szál kötéllel fogják kereken a tömöltre taposott boglyafeneket. Ilyenkor a szánka jobbsarkára hurkolt kötéllel körülkerítik a vontatót, és utána szabad végét a szánka bolorrán megkötik. A boglyafenék körülkötését két erős ember végzi; ezek — miközben a vontatót jobbról balirányba megkerülik — a kezükben feszesen tartott kötelet dereka tájára szo-

ritják. Munkájukban a taposó is segítségükre van. A boglyafenék tetején a kötelet feszítő emberekkel ő is megkerüli a vontatót s vil-lájával a szénát helyenként megemelve, a kötél útját előkészíti (14. kép). A szánka balsarkánál, térden állva vagy guggoló helyzetben egy szénagyűjtő — mindig az, aki vontatás közben az állatokat hajtja — már várja a kötél végét, hogy ezt a szánka orrára köthesse. A kötélvég kétféle kötését figyeltem meg. Némelyek az előfa kiálló végére egyszeri rácsavarása után hurkot vetnek belőle (20. és 21. kép), mások viszont a kötélvég négyszer-ötszöri rátekerésével helyettesítik a hurok szerepét (22. kép). A hurokvetés, illetőleg a többszöri rátekerés a kötél feszesen maradását kívánja biztosítani. Mindkét esetben a kötelet véglegesen a talpalóláncon kötik meg: a lánc egyik szemén átfűzik, s megmaradt végéből kettős bogot kötnek (21. és 22. kép).

Önkénytelenül is a régi vontatófa istrángainak működését juttatja eszünkbe a mai vontatószánkán a boglyafenék körülölelésére használt két hosszúkötel alkalmazása. A vontató körülkötésének e még csak gyéren alkalmazott esetében — amint előbb már leírtam — a kettéfogott hosszúköteleket két ágban végződő felükkel a szánka egy-egy sarkára kötözik, s így elérik azt, hogy a boglyafeneket a pároságú kötelekkel kétfelőlről átkarolva, szabad végeiket hátul egymásba dughatják. A boglyafenék körülölelését itt négy szénagyűjtő végzi. Ketten-ketten kétfelőlről egy-egy kötelet megragadnak, s a vontató derekára szorítva, végeiket hátul erőben mekhúzzák annyira, hogy egyiket a másikon átfűzhessék. Az egymásbafűzött, fülalakú kötélvégeket — épp úgy, mint régebben a vontatófa istrángjait — villanyéllal akasztják meg. Ezt a villát *akasztóvillának* nevezik. A két hosszúkötel ilyenszerű alkalmazásának az az előnye, hogy nem kell boglyánként bajlódni a vontatót körülfogó kötél megkötésével és kioldásával. Itt a kötözgetést helyettesítő akasztóvilla beszúrása, illetőleg kirántása lényegesen megkönnyíti a vontató körülölelésének műveletét. Bár ma újításnak tűnik fel a két hosszúkötel alkalmazása a vontató körülölelésében, ismerve a régi vontatófa szerkezetét, megállapítjuk, hogy e megoldás régi gyakorlaton alapszik. Valószínű, hogy a vontatófa istrángjainak működése adhatta a gondolatot a két hosszúkötel hasonló használatára. Így e fejlettebb eljárás benyomását keltő körülölelési mód tulajdonképpen a kipusztult vontatófa szerkezetének emlékét őrzi, mely az új eszköz követelményeinek megfelelően módosult.

A körülkötés módja lényegében nem változik meg, ha a hosszúköteleket két vékony csigalánccal cserélik fel. E láncokat, a kötelekhez hasonlóan, a szánka egy-egy orrára erősítik, majd a boglyafenék

6. kép.
Négylevelű vontatószánka előlről.

7. kép.
Négylevelű vontatószánka hátulról.

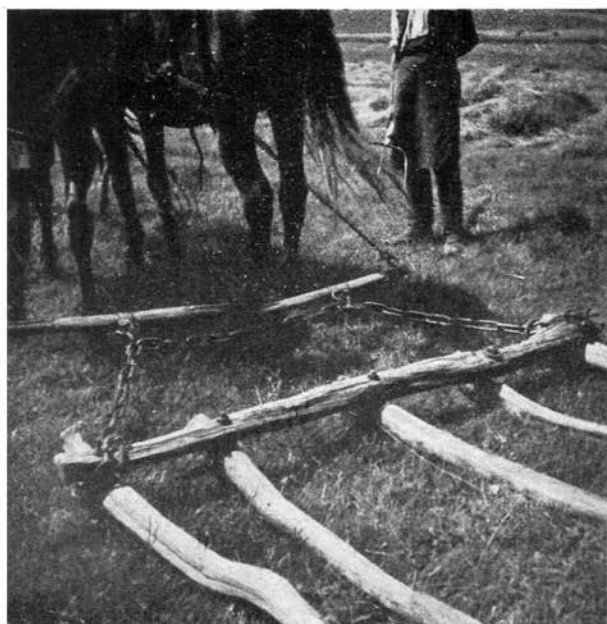
8. kép.
A vontatószánka ötlevelű formája.

9. kép.
Háromtalpú vontatószán.

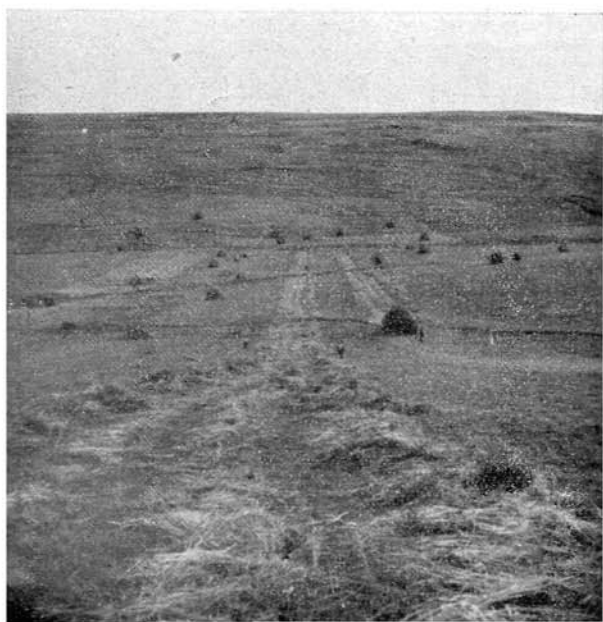
10. kép.
A vontatószánka öttalpú változata.

11. kép.
A hámfák közvetlen felerősítése a szánka talpalóláncára.

12. kép.
Szekér után kötött vontatószán.

13. kép.
Az összeverések.

14. kép.
A boglyafenék körülkötése.

15. kép.
A szánka indításakor villa- és gereblyenyéllal
megtűzdelt boglyafenék.

16. kép.
A készülő boglya.

17. kép.
A széna feladogatása.

18. kép.

A vontatómunka távlati képe előlről nézve.

19. kép.

A vontatómunka távlati képe hátulról.

20. kép.
Hurokvetés a vontatószánka előfáján.

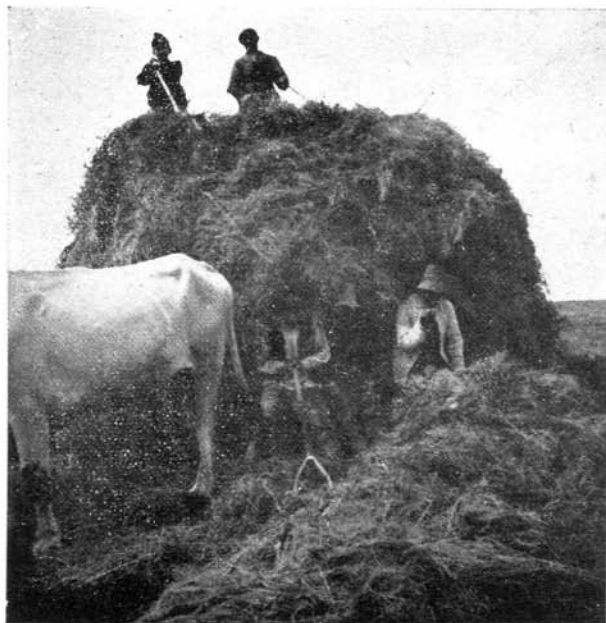
21. kép.
Az elkészült hurok és a kötélvég láncra kötése.

22. kép.
A hosszúkötél végének kötési változata.

23. kép.
A félrerakott boglya oldalából a megrekedt hosszúkötélet kitépik.

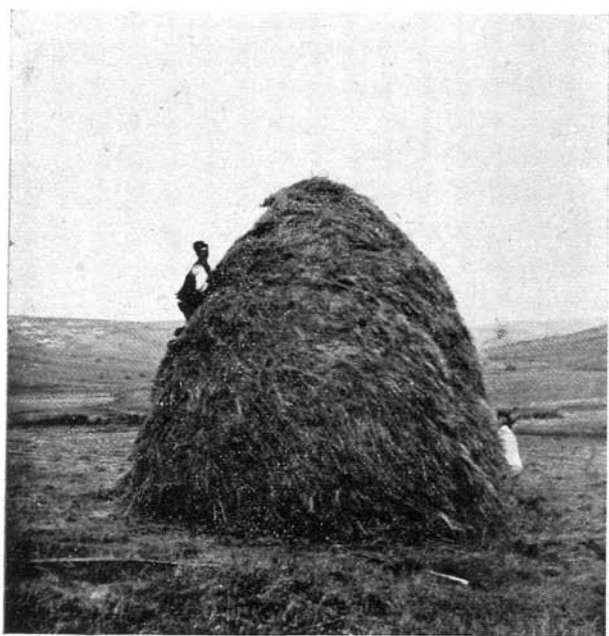
24. kép.
A boglya félrerakott felének megemelése.

25. kép.
A boglya hegyezése.

26. kép.
A boglyára való felszállás.

27. kép.
Leereszkedés a boglyáról.

elkészültével oldalába szorítva addig húzzák végeiket, míg a szénát sikerül úgy összeszorítani velük, hogy karikájukat egymásba dughatják. Akasztóként villanyél helyett egy rövidebb karót használnak. A vontató láncsal való övezése még nem terjedt el szélesebb körben, s így e körülkötési móddal ma csak elszórtan találkozunk.

Míg készül a vontató s ezt körül nem kötötték, a szánkával egyhelyt vesztegelnek, a vontatást nem kezdenek el. Mert ha a boglyafenék készítése közben az állatokat elindítanák, a szánka könnyedén kicsúszna a pusztán csak rárakott szénacsomó alól. A vontató körülkötésével tehát biztosítják azt, hogy a felgyűjtött szénarakás vontatás közben — míg a láncot vagy kötelet meg nem oldják — a szánka levelein marad.

A vontatószánkát még a kötés elkészülte után is csak nagy óvatossággal indítják. Az óvatosság azért szükséges, mert félő, hogy az állatok elindításakor megfeszülő hosszúkötél a laza, taposástól eléggé meg nem tömöttödött vontatót dereka táján keresztül vágja s így a sok munkával készített boglyafenék alól a szán üresen kicsúszik. Ezt úgy akadályozzák meg, hogy indítás előtt a boglyafenék hátsó felét négyen-ötven a kötél elé szúrt, ágaival, fejével felfelé fordított villa- és gereblyenyéllal megtűzdelik (15. kép), hogy a húzóerő következtében megfeszülő hosszúkötél bennük megkapaszkodhassék. Néhány lépés után, még mielőtt a vontatószánnal megállanának, kihúzzák e szerszámnyeleket, mert az összerázódott szénában a kötél hamar megszorul. A boglyafenék gondos körülűzdelese főként akkor fontos, ha a vontatót csak egy hosszúkötéllel ölelték kerekre. A magára körülfutó egy szál kötél sokkal könnyebben átvágja a vontató szénáját, mint a csigalánc, vagy két hosszúkötél alkalmazásakor a kétrétűleg fogott kötelek.

Így elkészülvén, az indulásra a gazda ad parancsot. *Na ereszéték eléb ná!* — kiált előre az állatok mellett álló fiának, miután mindent rendben talál, s utolsónak ő is beszurja gereblyenyelét a vontató farába. *Hí, eléb, hí!, hí odább, előre!* hallatszik előlről a húzóállatokat (marha-félét vagy lovakat) indulásra biztatató szavak, s nemsokára nagyot huppanva, mintha valami alulról emelgetné, megindul a hatalmas boglyafenék. Az összeverések közén a lejtőn lefelé haladnak, követve mindnyájan a kúszni látszó vontatót. De nemsokára megálltokat a hóstáti legény. *Vá-ho-va!* — szól nekik s eléjük áll. A a menet. Tíz-tizenöt lépés után, apja parancsára megállítja az állatbogyafenék körül azonnal elhelyezkednek a szénagyűjtők, úgy, amint a gazda a munka megkezdése előtt beosztotta őket. Négyüknek, akiknek villát adott a kezébe, azok kétfelől kettesével a vontató mellé állnak, a két gereblyés pedig a gazdával együtt, aki szintén

gereblyét ragad, visszamegy a boglyafenék kiindulási helyére. A szénagyűjtők szinte egyszerre kezdik munkájukat. Míg a villások nagy foltokban rakják fel a két összeverés szénáját (17. kép), addig a gereblyések is, az összeverések közét maguk közt megosztva, az elmaradt szénát szaporán gyűjtögetik, s egyre közelednek a készülő boglyához. A vontatón álló ember is alig győzi a taposást: négy rakó munkája után ugyancsak van mit villájával elrendeznie; a boglyafenék egyik oldalára felrakott szénacsomókat alig igazgatja meg, máris át kell fordulnia, hogy a tulsó oldalon villázó gyűjtőknek segítsen a felnyújtott szénát elhelyezni; lábait is szaporán kell emelgetnie a lazán rakott, süppedő szénában, hogy a feldobott csomókat tömött rendekké préselje. Közben, míg e munka folyik, s állataival várakozni kénytelen, a vontatóállatokat hajtó gazdalegény sem tétlenkedik, hanem magával hordozott villájával szétpallja az összeverések közén lévő rendeket tíz-tizenöt lépésnyire előre, a szánka következő állomásáig. Csak az állatok előtt hagy belőlük valamennyit, hogy míg itt vesztegelnek, ebből ehessenek. Az egyszerre kezdett munkát valamennyien egyszerre végzik el. Így mire a villások a készülő boglya melletti összeverés-rész szénáját feldobják, rendszerint a gereblyések is beérnek, munkájuk eredményét, nagy szénacsomókat tolva maguk előtt gereblyéjük fejével. Ezt még felvillázzák a boglya tetejére, s csak azután indulnak előre. Többször megtörténik (különösen akkor, ha az összeverések vékonyak), hogy a villások gyorsabban végeznek munkájukkal, a gereblyések pedig elmaradoznak a boglya mögött. Ilyenkor a *rakók* közül valamelyik segíteni megy elmaradt gyűjtőtársainak, hogy a vontatás fennakadás nélkül folyhassék tovább. Az állatokat ugyanis mindig akkor eresztik előbbre, ha a gereblyékkal már beérték a boglyát. Ilyenkor a tövéhez húzott szénát tetejére felvillázzák, s miközben a béres néhányszor kereken tapossa az e szakaszon felrakott szénaréteget, az alatt lévők körbejárva, villájuk, gereblyéjük hátával elegyengetik, *mek-pofozzák* oldalát (16. kép). A rendektől megtisztított összeverések közén csak ezután indulnak előre.

Szakaszról-szakaszra haladva a boglyarakást hasonlóképpen folytatják. E műveletet s általában az egész vontatómunka sok figyelmet igénylő irányítását természetesen a leggyakorlottabb ember, a gereblyések között dolgozó gazda végzi. Talán éppen azért választotta a gyűjtőmunkának ezt a részét, hogy gereblyéjével hátul gyűjtögetve, mindig magasabban legyen a többinél, s így jól rálátva a boglya körüli munkára, figyelemmel kísérhesse a gyűjtők minden mozdulatát. Miközben dolgozik, hol az egyik, hol a másik munkást szorgalmazza. *Tekincsem vaj ety hátra a gerebjésekhez is!* — szól

oda némelykor a villásoknak, akik elmulasztották boglyára emelni a gereblyések gyűjtötte szénacsomót. Máskor meg épp a gereblyésekkel vesződik. Ha látja, hogy közülük valamelyik ámolyogva dolgozik, elzavarja maga mellől, előre küldi a villásokhoz, s helyébe mást rendel hátra gereblyélni. Figyelme jórészt a vontató rakásának szenteli, mert a rosszul rakott boglya már gyűjtés közben is sok bosszúságot okoz. *Tele a közepet! Tőzs meg a közepit!* — figyelmezteti állandóan a taposót. *Boriccsatok a szélire is eggyet!* — mondja a rakóknak, hogy így a készülő boglya közepét töltve, széleit kereken borítva szénával, rakását szervesen végezzék. A taposó méltatlankodására pedig — ha közben arról panaszkodik, hogy a rakók nem adják fel szépen az összeverések szénáját — ilyesféle képpen válaszol: *Te csak emeleggy az ék felé, tapassad, ami a lábád alatt van és kijázsod, hogy ide is, oda is!* Így veszi elejét az összeszólalkozásnak, mely szorgos munkájuk gyors menetét fölöslegesen lassítaná. Bár a taposónak szól búzdítása, a rakók is megértik belőle, hogy a gazda mindnyájuktól szaporább munkát kíván. Elvégezve a boglya körüli széna felrakását, indulásra készen állanak. Az indítás is a gazda parancsától függ, aki eddig beérve a boglyát, segít oldalának megengenyetésében. Mikor meggyőződik arról, hogy mögöttük a tarló tiszta a szénától, előre kiált fiának: *Mehet az eleje!* Sűrű biztatgatások közt a vontatóállatok nekirugaszkodnak, a félig kész boglyával terhelt szánka megindul s az összeverések közén folytatja megszakított útját.

Mindig a szénaterméstől függ, hogy vontatás közben a boglyafenekkel milyen távolságra állanak meg. A viszony fordított: míg jó termés esetén a sűrűbb megállás kurtább szakaszokat szab, addig a száraz esztendők vékonyabb összeverése nyújtja e távolságot. A szakaszok nagyságát általában 10—15 lépésben határozhatjuk meg. A boglyafeneket a szénaterméshez mérten négy-öt ilyen szakaszon kell végigvontatniok, hogy boglyává növekedjék. Amint a készülő boglya olyan magasra nő az összeverések e szakaszokra eső szénájától, hogy alulról már nehezen lehet feladni rá a szénafoltokat, akkor egy utolsó indítással behúzzák a következő szakasz közepére, hogy ott a fenekét körülfogó kötelék megoldása után a szánkát kicsúsztathassák alá és a körülötte lévő szénából tetejét behegyezzék.

A boglya fenekét övező köteléket rendszerint a gazdalegény ereszti meg. A vontatómunkában az állatok hajtása és az összeverések közti rendek szétpallása mellett a vontató megkötése és az elkészült boglya kioldása is feladatai közé tartozik. A kötelék megereszése legkönnyebb akkor, ha a vontatót két hosszúkötéllal, vagy pedig csigaláncokkal ölelték kereken. Ilyenkor csupán az akasztóvillát, ille-

tőleg a láncok karikáját egybefogó karót kell kirántania, s ezzel a szoros gyűrű hátul szétnyílik. Bár a hurokba szorult, szénába ágyazódott akasztóeszközt sem lehet egykönnyen kirántani, a köteleket mégis sokkal rövidebb idő alatt és kevesebb fáradsággal oldják szét, mint mikor a vontatót csak egy szál kötéllel övezik kereken. Ez utóbbi esetben ki kell tépni a boglya aljának azt a részét, mely a szánka balsarkát — ahol a kioldandó kötélvég van — befedte. *Kopord le, hogy láccoggyék az óra is!* — így irányítja a gazdalegény az egyik villásembert, aki éppen a széna tépésével foglalatoskodik. A kötélvég bogját aránylag könnyen kioldják, mert előrelátásból a talpalólánc egyik, a szánka előfájától távol eső szemére kötötték, melyet a boglya szénája már nem temet maga alá. De a bogot megelőzőleg a szánka orrára hurkot vetettek, s ezt viszont annál nehezebb leoldani. Sokszor ketten is hozzálátnak, s ha már villával nem tudják mélyíteni az üreget, marokkal tépik a szénát, hogy a kiszélesedett boglya tövében rátaláljanak a szánka előfájának végére, melyre a hurkot vetették. Végül is nagy kinnal-bajjal a szánka orráról megszabadítják a köteleket, s utána kereken járva, a boglya testéből is kihúzzák oldalát körülölelő részét.

A boglya fenekét övező köteleket kioldva, megindítják a vontatóállatokat, s így a szánkát *kieresztik* a hegyezésre kész boglya alól. Ha jól rakták a boglyát, az állatok könnyen, minden segítség nélkül kihúzzák a szánkát; *migentes kiölgják*, nagyot rándítanak rajta, s a szánka máris kicsúszik a szénarakás alól. Kieresztés közben a boglyát a továbbcsúszástól két, előlről beleszúrt villával tartják vissza. A *férrakott* boglya alól a szánkát sokkal nehezebb kieresztetni. Már a hosszúkötel kihúzása is körülményesebb, mert oldalának félrerakott felébe annyira beleágyazódik, hogy öt gyűjtőember is alig győzi a megrekedt köteleket kitépni (23. kép). Kereken kitépve a hosszúköteleket, a boglya félrerakott oldalának hárman is nekidőlnek, és indításkor hátukkal némileg megemelik a hatalmas szénarakást, hogy ezáltal a szánka jobban megterhelt felét a ránehezedő széna súlyától mentesítsék (24. kép). A boglya alá szorult szánkát a vontatóállatok csak így tudják kihúzni.

6.

A vontatószánka kieresztése után a gyűjtőmunka egy pillanatig sem szünetel. Míg a kicsúsztatott szánkával a szénagyűjtők nagyobb része azonnal továbbáll, s az összeverések közben egy szakasszal lejjebb új boglya rakásához kezd, addig egy kisebb csoport visszamarad a tetejezetlen boglyánál, s a *hegyezéshez* lát. A boglyát mindig három gyűjtőmunkás hegyezi (25. kép). Az egyik a taposóember, az,

akit még a készülő boglyafenékre állítottak, s azóta szakadatlanul kereken tapossa egyre magasabbra emelkedő tetejét. Ez a gyűjtőmunkás a szánka kieresztésekor sem száll le a boglya tetejéről, hanem nyugodtan megvárja, míg társai a szánkát kicsúsztatják alóla. Most az ő feladata, hogy a feladogatott szénából izlése szerint behegyeze maga rakta boglyáját, melyet vontató korától ő formált, ő alakított. A másik gyűjtőmunkás a *hosszuvillát* kezeli. A hegyezéshez szükséges szénát hosszúnyelű villájával ő adogatja fel. Keze alá dolgozik a harmadik szénagyűjtő, aki gereblyéjével a hegyezésre két felől meghagyott összeverések szénáját⁹ csomókba húzza, s a boglya köré rendezi. A hegyezést tulajdonképpen a készülő boglya tetején álló *hegyezőembèr* végzi. A feladogatott szénacsomókat villájával úgy rendezi el, hogy a boglya menedékesen csúcsosodjék. Igyekszik közepét jól megtölteni, mert így hamarabb *hegyeződik* be. Ilyenkor mondják, hogy *hirtelen hegye van a bugjának*.¹⁰ A *hosszuvillás* munkáját is a hegyezőember irányítja. Kívánt helyen az ő kérésére adja fel a kisebb vagy nagyobb szénafoltokat. Aki a gereblyével dolgozik, az nemcsak a környékbéli szénát húzza össze, hanem behegyezés közben a boglya oldalát is kereken vakarja, megtakarítja borzos felületét. Így ha *szél kapja* a boglyát, nincs mit elvinnie belőle, s az eső is könnyebben lepereg simára fésült oldalán.

A hegyező embereket a gazda jelöli ki. A hosszúvillához, boglyarakónak rendszerint valamelyik erősebb munkást állítja, mert e villát csak erős emberek tudják kezelni. A gereblyés személye mindig attól függ, hogy ki áll a boglya tetején hegyezni. Ha bérese van rajta, akkor gereblyésül egyik gyengébb munkást küldi, ha pedig úgy fordult, hogy napszámosember tapossa a tetejét, akkor föltétlenül valamelyik családtagja megy a boglya köré gereblyélni. Fontos, hogy itt is legyen valaki, aki siettesse társait a hegyezőmunkában. A vontatómunka folytonossága ugyanis megkívánja, hogy a hegyezéssel meghatározott időre készüljenek el. Mire a boglya tetejezésekor megkezdett vontató annyira elkészül, hogy már a hosszúkötél kioldásához látnak hozzá, a hegyezett boglyának teljesen készen kell lennie. Ez azt jelenti, hogy a körötte lévő szénát utolsó szálíg összegyűjtve, a hosszúvillás mind feladogatta a hegyezőnek, azzal együtt, amit a gereblyés vakart le a boglya oldalának megtakarításakor; a hegyező pedig az utolsó villákból formás sapkát rakott a befejezett

⁹ Mikor milyen feneket kezdenek, a szerint kell a hegyezéshez szükséges szénáról is gondoskodni.

¹⁰ A boglya közepét már azért is jól meg kell tölteni, hogy a hegye idővel, amint a széna tömöttödik, ne horpadjon be. Ha ezt nem tennék, a boglya megvállasodnék, s őszig, míg eljő a hordás ideje, a vállá táján beszüremelő eső a szénát megkeserítené.

boglya tetejébe. A gereblyés, mivel a hegyezésnél rá már nincsen szükség, el is indul, hogy segédkezzék a másik, most elkészült boglya kioldásában. A hosszúvillás végül méteres hosszúságú, egyik végén hegyezett karót dob fel, hogy ezt a hegyező leszállása előtt a szénasapka közepébe szúrja. A széltől így óvják meg a boglya tetejét.

A bevezetett boglyáról csak a hegyezőnek kell leszállania, hogy társával együtt, munkájuk végeztével, a többiekhez visszatérjenek. A négy-öt méter magas boglya tetejéről természetesen segítség nélkül nem lehet leszállni. A boglyáról való leszállásnak ezért régtől fogva kialakult módja van. Erre a célra külön hosszúkötelet használnak, melynek egyik végét a boglyarakó hosszúszerű villájának fogai között felnyújtja a hegyezőembernek; ez pedig a feladott kötélvéget leereszti a boglya ellenkező oldalán. Mikor a hosszúvillás jelt ad, hogy a kötelet megragadva készen áll, akkor a hegyező kezével a kötélt átvetett felének felső végébe kapaszkodva — lábával a boglya oldalán visszatartva magát — rajta óvatosan aláereszkedik (27. kép). Földre érve, miközben karjára tekeri az átvetett hosszúkötelet, addig társa kereken beveri a boglya tövét. Utána felszedelőzködnek s továbbállnak, hogy az immár második, hegyezésre elkészült boglya alól kicsúsztatott szánkával — társaikkal együtt — egy harmadik boglya rakását megkezdjék.

7.

A tulajdonképpeni vontatómunkával párhuzamosan két olyan szénagyűjtő-művelet is folyik, melynek végzésére a vontatómunkásokból kisebb csoportokat kell kiszakítani. Említettem már, hogy az összeverések készítésének bevezetését a gazda három emberre bízta. Míg az ő vezetésével a gyűjtőmunkások nagyobb része megkezdte a vontatást, addig ők a rendül hagyott szénát verik össze. Bevégezve munkájukat visszatérnek társaikhoz, ahol a gazda villához, gereblyéhez osztja be őket. Az első boglya elkészültével hegyezésre ismét három ember válik ki a továbbvontatók táborából. Ha minden rendben és simán megyen, ezek akkor is csak a harmadik boglya megkezdésekor kapcsolódhatnak be újból a vontatómunkába. Sokszor megtörténik — különösen akkor, ha az első boglyák készítését a szokottnál több emberrel kezdve gyorsan haladtak munkájukkal —, hogy a harmadik boglya rakásakor az elsőt még javában hegyezik. Ilyenkor a két boglya hegyezésére hat ember visszamarad. Mindebből megállapíthatjuk, hogy a hóstátiak szénagyűjtési módjának már természete sem engedi meg azt, hogy egy-egy vontatóember naphosszat egyazon munkát végezzen. Akik az első boglyát hegyezik, azok

hosszantartó munkájuk miatt a következő készítésében egyáltalán nem vehetnek részt, s ha idejében, még mindjárt a harmadik boglya megkezdésekor térnek vissza, a gazda akkor is más feladatot jelöl ki számukra, mint amit eddig végeztek. Így jár el az összeverések készítéséből megtért és a későbbi boglyák hegyezését végzett munkásokkal is. A szénagyűjtők beosztásának cserélgetésével munkájukat változatosá teszik. A széna összeverése, a boglya rakása és hegyezése tehát mind olyan mozzanatai a gyűjtő-vontató munkának, melyben egymás szerepét váltogatva, mint gereblyés vagy villás, mint taposó (hegyező), vagy pedig a hosszúvilla kezelője valamennyi vontatómunkás résztvesz. Ez így is van rendjén, ha azt akarják, hogy a gyűjtés nehéz és könnyű munkájából mindenki egyformán részesüljön. Vontatás közben ugyanis — rövid étkezési idejük kivételével — nincs megállás, a pihenést a könnyebb munka jelenti. Így a keményen dolgozó hosszúvillás, ha visszatér behegyezett boglyájától, a gazda gereblye mellé állítja, s itt pihenheti ki előbbi munkája fáradalmait. A gazda munkaelosztását — bár parancsainak föltétlen engedelmesskednek — a szénagyűjtők kicsiny közössége ellenőrzi. A taposástól búvó társukat leleplezik, s hangosan méltatlankodnak, ha valamelyikök a hosszúvillától ok nélkül kíméli magát. A gazdát ritkán kell ilyesmire figyelmeztetni; állandóan számontartja munkájukat, s vontatás közben igyekszik feladatukat igazságosan cserélni. Azt, aki a gereblyélést is immel-ámmal végzi, büntetésül a villásokhoz osztja; nem egyszer megtörténik, hogy a lusta munkást nyíláról végképpen elzavarja. Amint a szénagyűjtők erejének gazdaságos kihasználása megkívánja munkájuk időnkénti felváltását, épp úgy van a vontatásnak két olyan munkaköre, melyet mindvégig egy-egy gyűjtőembernek kell végezni. Az egyik a gazdáé, aki a vontatás végeztéig hátul gereblyél, hogy közben innen szemmeltarthassa embezeit és irányíthassa a munka menetét. A másik állandó munkát a gazda fia végzi, mert a húzóállatokkal, mivel jól ismeri természetüket, leginkább ő tud bánni, a hosszúkötél megkötéséhez és kioldásához is ő ért a legjobban. Kettőjük állandó jellegű munkája tehát csak gyorsítja a vontatás menetét. A hóstátiak mai vontatómunkájának bámulatosan gyors ütemét, fejlett eszközök és hagyományos vontatási módjuk mellett, kétségtelenül a gyűjtőemberek okosan beosztott munkájának kell tulajdonítanunk. A régi vontatófával körülölelt boglyavontatással szemben, mikor még nem fordítottak különösebb gondot a munkások tervszerű cserélésére, — nem szólva most beosztásban kell látnunk a vontatómunka lényeges meggyorsulását az új eszköz csúsztatási könnyebbségéről — valóban az új munkának egyik fő okát.

Vontatás közben a szakasról-szakaszra megindított szánka, ha felszikkadt gyepen csúsznak levelei, majd elüti a húzóállatokat, úgy megy a nyíl lejtőjén alá. Kora reggel, mikor még harmatos a gyeper, vagy eső után, ha nedves talajon kell a vontatást megkezdeniök, a szánka csúsztatása nem megy ilyen vígan. A vizes gyeper erősen fogja a szánka talpait, s még meredekebb lejtőn is csak kínosan haladnak egy-egy szakasznyival elébb. Szakadás is többnyire ilyenkor iörténik. A szakadást a szánka orrára, előfájára tekeredett széna okozza azzal, hogy vontatását erősen fékezi. Ritkán előfordul, hogy a széna száraz időben is megreked az előfa tájékán, de csak akkor, ha az összeverések közén útjából a rendeket nem pallják szét. A talajtól megvizült széna ellenben kisebb mennyiségben is rácsavarodik a szánka orrára, hatásában pedig veszedelmesebb, mert a nedves gyepen amúgy is nehezen csúszó vontatószánt csaknem teljesen lefékezi. Ilyenkor, ha mindjárt csak félig készült el a boglya, akkor is kioldják a derekát övező köteléket s a szénát kihúzzák alóla, mert vontatását tovább erőltetve, talpa vagy éppen előfája könnyen eltörik, *alászakad*. A boglyrakást ilyenkor, ha valamelyest felszárad a gyeper, ismét előlről kezdik.

A vizes gyeper mellett még a kaszálókon szétszórt *hancsokokat* kell megemlítenem, mint a vontatómunka síma menetének állandó akadályát. Gondos gazdák ősszel szétkapálják az efféle *patkántúrások*at, hogy tavasszal ismét fű zöldüljön a levágott vakondtúrás helyén. Akik évenként nem végzik el ezt a munkát, kaszálásakor s különösen vontatáskor megbánják restségüket. A mindegyre hancsokra futó, megterhelt szánkát ugyanis a húzóállatok csak úgy tudják továbbvontatni, keresztülcsúsztatni e buckán, ha két oldalt előfája alá dugott villanyéllal megemelik.

A vontatómunkát leginkább mégis a szélfuvás hátráltatja, kárt okozva a hóstáti gazdának, s fölösleges dologgal szaporítva a szénagyűjtők szorgos munkáját. Már említettük, hogy szeles időben a kaszáló teljes hosszában nem készítik el előre az összeveréseket, hogy míg a nyíl egyik végében vontatnak, addig a másik felén a lazán felgyűjtött szénát a szél ne hordhassa át a szomszédos nyilakra. A szénacsomók feladogatásakor azonban alig akadályozhatják meg azt, hogy a villánként felnyújtott széna egyrészét az erős szél ne vigye magával. Szélfuváskor arra is nagyon vigyáznak, hogy a boglya rakása közben közepe állandóan tele legyen, mert ha üres, akkor könnyebben lekapja a szélére felrakott szénafoltokat. Az erős szél sokszor az elkészített boglyát csúfolja meg. Ha szénáját lazán rak-

ták, alábúvik s tetejét mindenestől elviszi. Ezért nagy szélben a készülő boglyát — ha már egy kissé magasabbra emelkedett — két ember tapossa, hogy rendjei tömöttödjének. Ilyenkor utólag még egy vontatómunkásnak kell a boglya tetejére felmásznia. Mivel a boglya magassága ekkor már 2—2½ m körül jár, a második taposónak felmászásában segítenek. Egyikök a rakók közül villáját vállmagasságban ágas felével a boglya oldalába szúrja, nyelének végét pedig vállára támasztja. E vízszintesen álló villanyélbe kapaszkodva, felhúzódhatik rá a taposni készülő szénagyűjtő. Előbb térdre, majd pedig lábra állva rajta, innen könnyen eléri a hegyezéshez közelálló boglya tetejét (26. kép).

Az egyes boglyákat hegyezés nélkül, ha a vontatómunkások jól összedolgoznak, félóra alatt készítik el. A boglya betetejezésére pedig a három hegyezőembernek ugyancsak félórányi időre van szüksége. Ha szélben vagy nedves talajon vontatnak, a munka sokkal lassabban megy. Ilyenkor egy óránál is több idő kell egy boglya elkészítéséhez. Természetesen a boglya nagysága is befolyásolja a készítés időtartamát.

Az elkészült boglyák az összeverések közben egymástól 50—60 méternyi távolságra, nagyjából egy vonalban sorakoznak. A vontatás végeztével így a boglyák, ha egy pár összeverésbe húzták a szénát, egy sorban a kaszáló közepén húzódnak végig, míg két összeverés-pár esetén, a kaszáló harmadvonalain két sorba kerülnek. Megtörténik olykor, hogy egy-egy boglyát ki kell vontatni az összeverések közül. Ha úgy adódik, hogy a boglya hegyezésre a nyíl gödrös, völgyes helyére kerül, akkor — mielőtt a szánkát kicsúsztatnák alóla — kivontatják az összeverések közül a kaszáló közeli, ponkos részére. Az összeverésekből szénát húzva mellé, a boglyát itt hegyezik be. Ugyanis a gödörben hagyott boglya köré esőzések a kaszáló tetejéről patakokban ömlő víz meggyűl és alját elrothasztja. Mivel a vontatószánkával fordulni nem lehet, a boglya kihúzását óvatosan végzik. Sokszor árkon, vagy oldalas helyen is keresztülvontatják, csak-hogy egy élesebb fordulatot elkerüljenek. Ilyenkor villával, gereblyével támasztják meg a boglya veszélyeztetett oldalát, hogy szénája meg ne omoljék.

A kolozsvári hóstátiak 15—20 mázsás boglyákat készítenek, nagyságát a szerint változtatva, hogy milyen állati erő áll rendelkezésükre. Általában, ha marha-félével vontatnak, akkor néhány mázsával nagyobb boglya készül, mint mikor lovak után kötik a vontatószánkát. A kész boglyákat öllel mérik. A mérőember vízszintesen kinyújtott karokkal kereken járja az elkészült boglyát, számolva azt, hogy a két ökle közti távolság, az öle, hányszor fér rá

kerületére. A kapott számmal fejezik ki azt, hogy boglyájuk hány ölös. Többnyire 9—10 öles boglyákat készítenek.

Vontatáskor arra törekednek, hogy egy nyilon egyforma nagyságú boglyákat rakjanak. Erre különösen azok a szegényebb hóstáti emberek vigyáznak, akik — kaszálójuk híján — gazdagabb társuknak *részibe* végzik a vontatást. Ilyenkor ugyanis szénagyűjtés után megosztóznak a boglyákon; a választás joga a tulajdonos-gazdáé. Az osztózás úgy történik, hogy aki választ, az a nyíl felső felén megkezdve, vagy a páros, vagy pedig a páratlan számú boglyákat kéri magának. Így sorjában lefelé haladva minden második boglya a fű tulajdonosáé, a boglyák másik, megmaradt fele pedig a vontatást végző hóstáti embert illeti meg. Ősszel majd, ha a sürgősebb mezei munkával végeztek, ki-ki a magáét szekérrel hazahordja.

9.

A hóstátiak mai, kertes földművelést folytató gazdálkodásában szénatermelésüknek nincs olyan nagy jelentősége, mint amilyen régebben, állattenyésztő gazdálkodásuk idején volt. A tagosítás okozta változás azonban szénakészítő munkájuk, különösképpen szénagyűjtésük eseményszerűségét nem halványította el. A gyűjtésre való előkészülés s maga a gyűjtés napja ma sem tartozik az egyszerű gazdasági munkával eltöltött hétköznapiak közé. Van valami varázslatos tartalma a szénagyűjtés idejének, mely kiemeli a megszokott munkák színtelenségéből, s az ünnep előtti készülődés hangulatát kölcsönzi neki. S a gyűjtés napja, talán a régi, gazdagabb hagyományú időkből merítve erejét, valóban olyan ünneppé magasztosul, ahol ima helyett a takarás jóleső munkájával áldoznak Istennek.

A szénagyűjtésben a család apraja-nagyja kiveszi a részét. A munka ma is többnyire úgy oszlik meg, hogy míg a család férfitagjai, a fiúgyermek és a béreslegény a nyilon vontatnak, illetőleg a vontatást vezetik, addig az asszonynépségnek itthon az ételkészítés, majd pedig az ételhordás feladata jut. Szegényebb családoknál ez az egyensúly megbomlik. Ott, ahol sokat jelent néhány napszamos bérének megtakarítása, a vontatómunkába családostól belekapcsolódnak. Ma már nem ritkaság (régebben nagyon megszólták érte), ha a szegényebb hóstáti gazda egész házanépével, asszonyával, leányaival együtt megy vontatni. Ilyenkor a szénagyűjtésben a könnyebb munka jut nekik: az összeverések készítése és a boglya mögötti gereblyélés. Talán a közös munka emlékét őrzi az a ma is élő szokás, hogy szénagyűjtéskor az apának kiházásított fiai, vejei segíteni mennek. Sokszor távolabbi rokonok s jószomszédok is kiségitik egymást maguk

erejével, vagy ha kell, lovukkal, marhájukkal együtt. A közös munka — abban a formájában, hogy egymás segítségét viszonzással s jó étellel szolgálják meg — csak szénagyűjtéskor van divatban a kolozsvári hóstátiak között.

A vontatómunka zömét a hóstáti család irányítása mellett s tagjainak részvételével mégis azok a napszámosok végzik, akiket a gazda hajnalban a kolozsvári baromvásártéren megfogad. Míg az otthonvalók indulásra előkészítik a szekeret: vontatószánkát, szerzőt és élelmet felrakva rá, addig ő elmegy és szétnéz a piacon. Régebben ugyan az volt a szokás, hogy a hóstáti gazdák egymástól vették át a vontatómunkásokat. Este a gyűjtésből hazatérő napszámosoknak így hajnalban nem kellett a piacra menniök, hogy újból elszegődjenek, hanem átmentek ahhoz a gazdához, aki egy-két nappal azelőtt megfogadta őket. Ma már este nem szívesen szegődnek el, hanem — az éjszakát a gazda csűrében töltve — kora hajnalban a piacra indulnak, hogy új gazdához beállva újra kezdjék naponként ismétlődő, fárasztó munkájukat.

Nyáron, a kapálás és a szénakészítés idején, hajnali négy óra tájt már népes a piac. A vidék szegény földművelő népe itt verődik össze falunként kisebb-nagyobb csoportokba. Eljöttek otthonról e nagy munka idején, hogy népes családjuknak télire való pénzt szerezzenek. Legtöbbje nyomorult, egy-két holdas birtokon gazdálkodó, vagy éppen földnélküli ember, akik naponként más-más hóstáti gazdához szegődve keserves napszámmal keresik téli kenyerüket. Ifjak és éltesebbek, apák és fiúk, magyarok és románok alkotják a vontatómunkások tarka seregét. Fiatalok mindig többen vannak, mert a vontatás nehéz és fárasztó munkája inkább nekik való. A magyar munkások a piacra felvonuló napszámos tömegnek mindig csak kis részét képezik. Kevés az olyan környékbeli magyar falu, melynek lakói e napszámra rá lennének szorulva. Inkább a vicei magyarok és a székiek jönnek el rendszeresen. A munkások többsége a románság köréből kerül ki. A szénakészítés idejére kisebb csoportokban még 100—120 km távolságról is bejönnek napszámba dolgozni. Közöttük sokszor asszony munkás is akad. A hóstátiak mondják, hogy a *fejérdi olánék* minden évben gyűjtenek a kolozsvári Szénafűn.

A napszámosok 8—10—12 tagú csoportokban álldogálnak. Egy csoport tagjai rendszerint mind egyfalusiak. Ilyenkor nagy az összetartás közöttük, csak együtt mennek dolgozni, s külön-külön nem szegődnek el. A gazda csoportról-csoportra jár, mert embereit megválogatja. Nyíla nagyságához és az idej szénaterméshez viszonyítva, kisebb-nagyobb csoportokkal alkuszik. Gyakorlatból már tudja, hogy kérdéses kaszálóján a szénatermést egy nap alatt hány ember tudja

felgyűjteni. Ezért mindig vigyáz arra, hogy se több, se kevesebb munkást ne fogadjon meg. Takarékoságból inkább egy kisebb számú csoportot választ, ha látja, hogy sok köztük az erős ember, s így a munkát idejében el tudják végezni. Végre a kiszemelt csoporttal megalkuszik. Az alkú tárgyát csak a napibér¹¹ képezi, élelmük a gazda becsületétől függ. Alkúváskor legfeljebb még a pálinkáról esik szó; ezt a napszámosok előre kikötik maguknak. A megfogadott munkásokkal hazamegy a gazda. Otthon már indulásra készen áll a székér, s csak a gyűjtőkre vár, hogy őket e hajnali órában a távoli Szénafűre szállítsa.

Érdekes megemlíteni, hogy a hóstáti gazdák vontatómunkásként szívesebben fogadnak román napszámosokat. Ez a feltűnő jelenség nem különös szorgalmuknak vagy éppenséggel ügyességüknek tulajdonítható, hanem a román munkások igénytelenségében leli magyarázatát. A hóstáti gazdák maguk mondják, hogy a román munkás bármilyen étellel beéri, a magyar ellenben jót kér, s ha nem kap olyan kosztot, melyet munkája után megérdemel, akkor méltatlankodik. A román napszámos csak annyi kenyeret eszik, amennyit a gazda szel neki, a magyarnak viszont ha kér még, adni kell. A román jobban lehet hajtani a munkára — vallják a hóstátiak —, mint a magyart, aki csak béréért dolgozik meg becsülettel, de nem érzí teljhatalmú urának naponként változó gazdáját.

A vontatószán alkalmazása óta, az új eszköz és a tökéletesebb munkabeosztás eredményeként a vontatás menete lényegesen meggyorsult. E fejlődésből adódó gyorsabb ütemű munka lehetősége ösztönözte a hóstáti gazdákat arra, hogy a vontatás, illetőleg a szénagyűjtés időtartamát minél lejjebb szorítsák. A vontatással ma minden gazda úgy igyekszik, hogy amit eddig régi szerszámával két-három napig végzett, azt most egy nap alatt befejezze. Céljuk elérése érdekében minden rendelkezésükre álló eszközt felhasználnak. A vontatómunkát a kora reggeli órákban kezdik, s csaknem megállás nélkül késő estig dolgoznak. Nyolc-kilenc óra sokszor még a nyílon éri őket, de ha nem végeznek munkájukkal, holdvilág mellett éjfélig is tovább vontatnak, hogy a gyűjtést befejezzék. Ilyenkor bérüket valamennyivel megtoldják. Pihenésről munka közben szó sem lehet, ebédkor is csak néhány percre szakad meg a vontatás menete. Sőt míg a gazda kiméri az ételt, s a kenyeret karéjokra szeli, a munkások addig is vontatnak; csak akkor hagyják félbe, ha ebédre hívja őket. Munkaközben a napszámosok sűrű búzditása sem hiány-

¹¹ Ez 1943-ban 15 pengő volt.

zik. Állandó noszogatózás, kiabálás folyik egy-egy készülő boglya körül. Nagy a nyíl, s estére szeretné mindenki befejezni. Ha az idő napközben borúsra fordul, még jobban hajtják a gyűjtést, mert a megszáradt szénát egy kis csepérgő is megkeserítheti. Ma ritkán történik meg, hogy a gyűjtőmunkát egy nap alatt ne végezzék el. Inkább csak akkor fordul elő, ha a gazda egymásután több nyilon is vontat. Ilyenkor estére nem mennek be a városba, hanem künn hálnak az elkészült boglyák tövébe húzódva, a magukra hintett vastag szénatarakó alatt.

A vontatómunkásoknak rég kialakult szokás szerint naponta négyszeri étkezés jár. Reggelit, ebédet, uzsonnát és vacsorát ad nekik a gazda. A reggelit, mely mindig egy karéj kenyérből s egy darab szalonnából áll, a szekeren viszik ki magukkal, s többnyire az összeverések készítése után, 7 óra tájt fogyasztják el. Nem jólakástól való, csupán arra szolgál, hogy délig ne kelljen üres gyomorral dolgozniok. Az ebédet ma egyes lovaskocsival otthonról küldik a szénagyűjtők után, s úgy indítják, hogy dél tájra érkezék meg. Az ebédidőt azonban nem a kocsi érkezése jelenti, ezt mindig a gazda határozza meg, tetszése szerint. Ha a délelőtti munkával nincs megelégedve, úgy igyekszik szaporább munkára ösztökélni napszamosait, hogy egy bizonyos rész bevégzésétől teszi függővé az ebéd kiosztását. Ebédre frissen főzött krumplit, paszulyt, *lucso-káposztát* vagy kaszáslét kapnak, ma már többnyire üresen, hús nélkül, egy-egy jó karéj kenyérrel. Az ebéd helye a szekér körül van. Itt a tálak köré a gyepre telepednek. A nagy kondérokba hozott ételt a gazda osztja szét. A munkások közös tálból esznek fakanalakkal. Ha többen vannak, csoportjuk ketté oszlik, s ilyenkor az idősebbeknek és az ifjabbaknak külön táluk van. A gazda nem telepszik munkásai közé, hanem fiaival, béresével külön csoportba ül. Ők már nem esznek közös tálból, hanem külön tányérokból kanalazzák ebédjüket, melyet az otthonvalók néhány nekik készített jófalattal tesznek ízesebbé. Az étkezésekkel általában nem sok időt vesztegetnek, így ebédre is legfeljebb 10—15 perc jut. A kenyérből álló uzsonnát meg éppen csak úgy futtában, szinte vontatás közben, a készülő boglya mellett fogyasztják el, hogy napnyugta közeledtével egyre sürgősebb munkájukat még néhány percre se kelljen megszakítaniuk. Künn a nyilon többször már nem étkeznek, s az uzsonnai kenyérrel maradnak a vontatás befejeztéig. Vacsorájukat, hazatérve, gazdájuk otthonában kapják, többnyire olyasfélét, amit az ebédre készített szokásos ételfélék közül délire nem adtak.

Jobb időkben vontatáskor naponta háromszor pálinkát is adtak, ezzel biztatva a szénagyűjtőket szaporább munkára. Ma legfeljebb

csak reggelre kapnak egy keveset, de a gazdák közül sokan még erről is szívesen megfélekednek. Aki jól ki akarja használni napszámosai munkavégző képességét, az föltétlenül gondoskodik pálinkáról, hogy hiánya ne szegje kedvüket az amúgy is nehéz vontatómunkában.

A vontatásra megfogadott napszámosok gyűjtőszerszámot nem hoznak magukkal, így a gazdának kell megfelelő számú villáról, gereblyéről gondoskodnia. Gyűjtőszerszám készletüket rendszerint azok adják kölcsön, akik maguk is eljönnek a gyűjtésben segédkezni. Hogy a munka végeztével egymás hasonló szerszámaikat ne cseréljék fel, ezért még mielőtt összecsapnák őket, a gazdák villájukon és gereblyéjükön titkos helyre jelt rónak, rendszerint nevük kezdőbetűjét. Így a kölcsönkért szerszámok este, a vontatás végeztével, tulajdonosokként könnyen szétválaszthatók, hisz maga róttá jegyét mindenki könnyen felismeri.

Szénagyűjtéskor a boglyakészítéssel párhuzamosan végzett részletmunkák szükségessé teszik, hogy egyszerre a nyíl különböző pontjain dolgozzanak. Könnyen megtörténik, hogy e munkák végzésére széthordott szerszámokból a napszámosok egyet-egyet otffelejtenek s ha induláskor nem veszik számba őket, e szerszámok a nyilon maradnak. A gazdának talán semmi nem okoz nagyobb bosszúságot, mint az, ha a kaszáló feltakart részén elhagyott szerszámot talál. Ezért még a vontatás megkezdése előtt meghagyja munkásainak, hogy ha villájukat vagy gereblyéjüket kezükből leteszik s hosszabb-rövidebb ideig otthagyják, akkor nyelénél fogva szúrják le a földbe, hogy felálló feje messziről szembetűnjék. Az így földbe szúrt szerszámról mondják, hogy *fél van útve*. Munkaközben, alkalomadtán e felütött szerszámokat ismét használatba veszik.

Meg kell még említenem, hogy a mai három- és négyágú vasvillák helyett, gyűjtésre régebben kétágú, hasított favillát használtak. A vaságú villakészlet pótlójaként elvéve még ma is találkozunk egy-egy darabjával. Bár súlyra könnyebb, s így használata előnyösebb volt, lassanként mégis elhagyogatták. Ha ugyanis nedves szénát forgattak vele, akkor mesterségesen meghajtott ágai mind kiegyenesedtek. A régi favillának egy ára volt a ma is haszált gereblyével.

A húzóállatokról még annyit megemlíthetek, hogy az egyre szaporodó lovak mellett vontatásra a hóstátiak még ma is szívesebben alkalmaznak marhaerőt. Az ökörállat — mondják a gazdák — nyugodtabban feszít és símábban húz, mint a ló, mely könnyen elragad. Ezért nehezebb munka lóval vontatni, és sokkal kevesebb bajjal végzik, ha ökröt, vagy tehenet fognak a szánka elé.